كەلگەن خەۋەرنى ئېنىقلاپ كۆرۈش

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمۡ فَاسِقُۢ بِنَبَإٖ فَتَبَيَّنُوٓاْ أَن تُصِيبُواْ قَوۡمَۢا بِجَهَٰلَةٖ فَتُصۡبِحُواْ
عَلَىٰ مَا فَعَلۡتُمۡ نَٰدِمِينَ ﴿٦﴾ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ فِيكُمۡ رَسُولَ ٱللَّهِۚ لَوۡ يُطِيعُكُمۡ فِي كَثِيرٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡرِ لَعَنِتُّمۡ
وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ حَبَّبَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡإِيمَٰنَ وَزَيَّنَهُۥ فِي قُلُوبِكُمۡ وَكَرَّهَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡكُفۡرَ وَٱلۡفُسُوقَ وَٱلۡعِصۡيَانَۚ
أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلرَّٰشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَنِعۡمَةٗۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿٨﴾ وَإِن طَآئِفَتَانِ مِنَ
ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ٱقۡتَتَلُواْ فَأَصۡلِحُواْ بَيۡنَهُمَاۖ فَإِنۢ بَغَتۡ إِحۡدَىٰهُمَا عَلَى ٱلۡأُخۡرَىٰ فَقَٰتِلُواْ ٱلَّتِي تَبۡغِي حَتَّىٰ
تَفِيٓءَ إِلَىٰٓ أَمۡرِ ٱللَّهِۚ فَإِن فَآءَتۡ فَأَصۡلِحُواْ بَيۡنَهُمَا بِٱلۡعَدۡلِ وَأَقۡسِطُوٓاْۖ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُقۡسِطِينَ
﴿٩﴾ إِنَّمَا ٱلۡمُؤۡمِنُونَ إِخۡوَةٞ فَأَصۡلِحُواْ بَيۡنَ أَخَوَيۡكُمۡۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ﴿١٠﴾ ﴾

﴿ئى مۆمىنلەر! ئەگەر سىلەرگە بىر پاسىق ئادەم بىرەر خەۋەر ئېلىپ كەلسە، (ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى) بىلمەستىن بىرەر قەۋمنى رەنجىتىپ قويۇپ، قىلمىشىڭلارغا پۇشايمان قىلىپ قالماسلىقىڭلار ئۈچۈن، (ئۇ خەۋەرنى) ئېنىقلاپ كۆرۈڭلار. بىلىڭلاركى، ئىچىڭلاردا رەسۇلۇللاھ (يەنى اللە نىڭ پەيغەمبىرى) بار، ئەگەر ئۇ نۇرغۇن ئىشلاردا سىلەرگە ئىتائەت قىلىدىغان بولسا، چوقۇم قىيىن ئەھۋالدا قالاتتىڭلار، لېكىن اللە سىلەرگە ئىماننى قىزغىن سۆيگۈزدى ۋە ئۇنى دىلىڭلاردا كۆركەم قىلدى، سىلەرگە پىسقنى، كۇفرىنى ۋە گۇناھنى يامان كۆرسەتتى، ئەنە شۇلار اللە نىڭ پەزلى ۋە نېمىتى بىلەن توغرا يولدا بولغۇچىلاردۇر. اللە ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر. ئەگەر مۆمىنلەردىن ئىككى گۇرۇھ ئۇرۇشۇپ قالسا، ئۇلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەپ قويۇڭلار، ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرى ئىككىنچىسىگە تاجاۋۇز قىلسا، تاجاۋۇز قىلغۇچى تاكى اللە نىڭ ھۆكمىگە قايتقانغا قەدەر (يەنى تاجاۋۇزنى توختاتقانغا قەدەر) ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇڭلار، ئەگەر ئۇلار (اللە نىڭ ئەمرىگە) قايتسا، ئۇلارنىڭ ئارىسىنى (ھېچبىر تەرەپكە يان باسماستىن) ئادىللىق بىلەن تۈزەپ قويۇڭلار، (ھەممە ئىشتا) ئادىل بولۇڭلار، اللە ھەقىقەتەن ئادىللارنى دوست تۇتىدۇ. مۆمىنلەر ھەقىقەتەن (دىندا) قېرىنداشلاردۇر، (ئۇرۇشۇپ قالسا) قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەڭلار، رەھمەتكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن، اللە دىن قورقۇڭلار﴾.

ـــ سۈرە ھۇجۇرات 6 ـ، 7 ـ، 8 ـ، 9 ـ، 10 ـ ئايەتلەر

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

فَاسِق: (پاسىق ئادەم)، بۇ سۆز شەرىئەت بەلگىلىمىلىرىدىن چىقىپ كەتكۈچى، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «فىسق» بولۇپ، چىقىپ كەتمەك دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. ياخشى ئىشتىن چىقىپ كەتكۈچى پاسىق، دەپ ئاتىلىدۇ.

ئىبنى مەنزۇر «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق قامۇسىدا مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆز گۇناھ قىلماق، اللہ تائالانىڭ ئەمرىنى تەرك ئەتمەك، ھەق يولدىن چىقىپ كەتمەك دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. مۇشۇ مەنىدە اللہ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۇڭا ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرىدىن چىقتى﴾[1]. بۇزۇق ئاياللارمۇ پاسىق دەپ ئاتىلىدۇ.»[2]

راغىب مۇنداق دەيدۇ: بۇ سۆز كۇفرىدىن ئاممىباب مەنىگە ئىگىدۇر. چۈنكى ئۇ ئازراق گۇناھقىمۇ، كۆپ گۇناھقىمۇ ئىشلىتىلىدۇ. لېكىن ئۇ كۆپ گۇناھنى كۆرسىتىش بىلەن تونۇلغان. كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئۆزى مۆمىن تۇرۇپ، شەرىئەتنىڭ بەزى ئەھكاملىرىغا ياكى پۈتۈن ئەھكاملىرىغا دەخلى ـ تەرۇز يەتكۈزگەن ئادەم «پاسىق» دېيىلىدۇ.[3]

بِنَبَإٍ: (بىرەر خەۋەر)، بۇ سۆز لۇغەتتە خەۋەر دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. اللہ تائالا مۇشۇ مەنىدە سۇلايمان ئەلەيھىسسالامغا خەۋەر ئېلىپ كەلگەن ھۆپۈپنىڭ تىلىدا مۇنداق دېگەن: ﴿ساڭا مەن سەبەدىن (يەنى يەمەندىكى سەبە شەھىرىدىن) بىر مۇھىم خەۋەر ئېلىپ كەلدىم﴾[4].

فَتَبَيَّنُوا: (ئېنىقلاپ كۆرۈڭلار)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «تەبەييۇن» بولۇپ، ئايدىڭلاشتۇرۇپ بېرىشنى ۋە تونۇشتۇرۇشنى تەلەپ قىلماق دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. ئۇ ئىسپاتلاشقا يېقىن مەنە بېرىدۇ. بۇ يەردە ئىنسان قىلىۋاتقان ئىشنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى بىلىپ قىلىشى ئۈچۈن ئۆزىگە يېتىپ كەلگەن خەۋەرنى ئېنىقلاش، ئىسپاتلاش، دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ.

ئايەتتە، ئەگەر پاسىق ئادەم ئاقىۋەتى ناھايىتى خەتەرلىك بولغان بىرەر مۇھىم خەۋەر ئېلىپ كەلسە، يامان ئاقىۋەتتىن ئەمىن بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ئۇنىڭ راست ئېيتقانلىقىنى ئېنىقلاپ ۋە ئىسپاتلاپ چىقمىغىچە ئۇنىڭ سۆزىنى قوبۇل قىلماڭلار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

بِجَهَالَةٍ: (بىلمەستىن) يەنى ئۇلارنىڭ ھالىنى ئۇقماستىن ياكى ئۇلارنىڭ ئىشىنى بىلمىگەنلىكىڭلارنىڭ سەۋەبى بىلەن ئۇلارنى رەنجىتىپ قويۇشۇڭلار مۇمكىن.

[1] سۈرە كەھف، 50 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] ئىبنى مەنزۇرنىڭ «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق قامۇسى، فسق بۆلۈمى.
[3] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 26 ـ جىلد، 145 ـ بەت.
[4] سۈرە نەمل، 22 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

نَٰدِمِينَ: (پۇشايمان قىلىپ)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «نەدەم» بولۇپ، يۈز بەرگەن بىر ئىشقا يۈز بەرمىسە بوپتىكەن دەپ ئارزۇ قىلىش بىلەن قايغۇرماق، دېگەن مەنىدە كېلىدۇ.

لَعَنِتُّمْ: (چوقۇم قىيىن ئەھۋالدا قالاتتىڭلار) يەنى چوقۇم جاپا ـ مۇشەققەتكە قالاتتىڭلار.

ئىبنى ئەسىر مۇنداق دەيدۇ: «ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «ئەنەت» بولۇپ، جاپا ـ مۇشەققەت، يامان ئەھۋال ۋە ھالاكەت، دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ.»

ئىبنى مەنزۇر «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق قامۇسىدا مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆز ھالاكەت دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. الله تائالانىڭ: ﴿ئەگەر ئۇ نۇرغۇن ئىشلاردا سىلەرگە ئىتائەت قىلىدىغان بولسا، چوقۇم قىيىن ئەھۋالدا قالاتتىڭلار﴾ دېگەن سۆزى سىلەر چوقۇم يامان ئاقىۋەتكە ۋە ھالاكەتكە چۈشۈپ قالاتتىڭلار دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.»[1]

ٱلرَّٰشِدُونَ: (توغرا يولدا بولغۇچىلاردۇر)، ئۇ سۆز «راشىد» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا مۇۋەپپەق بولغۇچى دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. دەسلەپكى تۆت خەلىپىمۇ مۇشۇ سەۋەبتىن «توغرا يولدا بولغۇچى خەلىپىلەر» دەپ ئاتالغان.

ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «رەشەد» بولۇپ، ھەق يولدا چىڭ تۇرۇپ ماڭماق، دېگەن مەنىدە كېلىدۇ[2].

بَغَتْ: (تاجاۋۇز قىلسا)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «بەغيى» بولۇپ، يوغانلىق قىلماق ۋە بۇزۇقچىلىق قىلماق دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. الله تائالا مۇشۇ مەنىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿قارۇن ھەقىقەتەن مۇسانىڭ قەۋمىدىن ئىدى. قارۇن ئۇلارغا يوغانلىق قىلدى﴾[3]. بۇ سۆز ئەسلىدە زۇلۇم قىلىش ۋە ھەددىدىن ئېشىشتا چەك ـ چېگرىدىن ھالقىپ كەتمەك، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. تاجاۋۇزچى گۇرۇھ بولسا ئادىل خەلىپىگە ئىتائەت قىلىشتىن چىققان زالىم گۇرۇھتۇر. بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: «ئەممارغا ۋاي! ئۇنى تاجاۋۇزچى گۇرۇھ ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ.»

ئىبنى مەنزۇر «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق قامۇسىدا مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆز بەلگىلەنگەن ئۆلچەمدىن ئېشىپ كەتكەن، ھالقىپ كەتكەن ھەرقانداق ئىشنى كۆرسىتىدۇ. قۇرئان كەرىمدە: ﴿بىر بىرىمىز ـ بىرىمىزگە چېقىلغان ئىككى دەۋاگەرمىز﴾[4] دېيىلىدۇ.»

تَفِيٓءَ: (قايتقان) يەنى ئىتائەت قىلىشقا قايتقان. الله تائالا مۇشۇ مەنىدە مۇنداق دېگەن: ﴿ئەگەر ئۇلار (بۇ مۇددەت ئىچىدە ئاياللىرىغا يېقىنچىلىق قىلىشقا) قايتسا، (ئاياللىرىغا يامانلىق قىلغان گۇناھىنى) الله ھەقىقەتەن مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر. الله

[1] ئىبنى مەنزۇرنىڭ «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق قامۇسى، عنت بۆلۈمى.
[2] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 16 ـ جىلد، 314 ـ بەت.
[3] سۈرە قەسەس، 76 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە ساد، 22 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

ناھايىتى مېھرىباندۇر﴾[1]. ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «فەيئى» بولۇپ، ئىسىم بولۇپ كەلگەندە كاپىرلاردىن مۇسۇلمانلارنىڭ قولىغا ئۇرۇشسىز كەلگەن غەنىمەتلەرنى كۆرسىتىدۇ.

ٱلۡمُقۡسِطِينَ: (ئادىللىق بىلەن). بۇ سۆز ھەق مەيداندا تۇرۇپ ئادىللىق قىلىغان ھالدا دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى﴾ ئىمان بىلەن سۈپەتلەنگەن، الله نىڭ كىتابى قۇرئان كەرىمنى تەستىقلىغان، ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان ئېيتقان، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئېلىپ كەلگەن ۋەھيىنى الله نىڭ دەرگاھىدىن كەلگەن ھەقتۇر، دەپ چوڭقۇر ئىشەنچ بىلەن بىلگەن مۆمىنلەر! سىلەرگە يېتىپ كەلگەن خەۋەرنىڭ ھەممىسىگە قۇلاق سالماڭلار، ھەممە ئادەمگە ئىشىنىپ كەتمەڭلار، بەلكى توغرىلىقى ئېنىق بولمىغان، راستلىقى تەكشۈرۈلمىگەن خەۋەرنىڭ كاساپىتىدىن مۆمىن قېرىنداشلىرىڭلارنى ﴿رەنجىتىپ قويۇپ﴾، قىلمىشىڭلارغا پۇشايمان قىلىپ قالماسلىقىڭلار ئۈچۈن ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى ئېنىقلاپ كۆرۈڭلار ۋە ئىسپاتلاپ چىقىڭلار. چۈنكى ئۆتۈپ كەتكەن ئىشقا پۇشايمان قىلىش سىلەرگە ئەسقاتمايدۇ.

ئى مۆمىنلەر! ﴿بىلىڭلاركى، ئىچىڭلاردا﴾ كاتتا خوجايىن، بۈيۈك پەيغەمبەر بولغان ﴿رەسۇلۇللاھ (يەنى الله نىڭ پەيغەمبىرى) بار﴾. ئۇ خاتالىقلاردىن ساقلانغۇچى، ئۆز خاھىشى بويىچە سۆزلىمەيدىغان كىشى بولۇپ، الله ئۇنىڭغا نۇرغۇن يوشۇرۇن ئىشلارنى بىلدۈرگەن. شۇڭا سىلەر ئۇنى ئۆز پىكرىڭلارغا كەلتۈرۈشكە تىرىشماڭلار. ﴿ئەگەر﴾ ئۇ سىلەر تەۋسىيە قىلغان ئىشلارنىڭ كۆپىنچىسىدە سىلەرگە قوشۇلىدىغان ۋە ئىتائەت قىلىدىغان بولسا، چوقۇم قىيىن ئەھۋالدا قالاتتىڭلار، ھالاك بولۇپ كېتەتتىڭلار. ﴿لېكىن الله﴾ ئۆز پەزلى ـ مەرھەمىتى بىلەن ئۇنى ۋە سىلەرنى قوغدىدى، ئۇنىڭ مۆمىن ئەگەشكۈچىلىرىنىڭ دىللىرىنى يورۇتتى، ئۇلارغا ﴿ئىماننى قىزغىن سۆيگۈزدى﴾، ئۇلارغا ﴿پىسقىنى، كۇفرىنى ۋە گۇناھنى﴾ يامان كۆرسەتتى، ئۇلارنى ياخشىلىق ۋە بەخت ـ سائادەت يولىغا يېتەكلىدى.

كېيىنكى ئايەتتە الله تائالا مۇنداق يالغان خەۋەرلەرنى ئاڭلاشنىڭ ئۆزئارا جېدەل چىقىرىشقا، دۈشمەنلىشىشكە ۋە ئۇرۇشۇپ قېلىشقا ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت يامان ئاقىۋەت كەلتۈرىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ئى مۆمىنلەر! قېرىنداشلىرىڭلاردىن ئۇرۇش قىلىشقا ۋە دۈشمەنلىشىشكە تەييارلىنىۋاتقان ئىككى گۇرۇھنى كۆرسەڭلار ئۇلارنى ياراشتۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن بارلىق تىرىشچانلىقىڭلارنى سەرپ قىلىڭلار، ئۇلارنى الله نىڭ ھۆكمىگە كېلىشكە چاقىرىڭلار. ﴿ئەگەر﴾ ئۇ ئىككى گۇرۇھنىڭ بىرى ﴿ئىككىنچىسىگە﴾ تاجاۋۇز قىلسا، زۇلۇم قىلىپ ۋە ھەددىدىن ئېشىپ بەلگىلەنگەن

[1] سۈرە بەقەرە، 226 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

چەك ـ چېگرىدىن ئۆتۈپ كەتسە، يەر يۈزىدە تاجاۋۇزچىلىق ھەرىكىتى باشلىماقچى بولسا، ئەنە شۇ تاجاۋۇز قىلغۇچى گۇرۇھ ئۆزىنىڭ ئەقلى ـ ھوشىنى تېپىپ، ﴿تاكى الله نىڭ﴾ ھۆكمىگە رازى بولغانغا، تاجاۋۇزچىلىق ۋە دۈشمەنلىك ھەرىكىتىنى قەتئىي توختاتقانغا قەدەر ﴿ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇڭلار﴾. ئەگەر ئۇلار دۈشمەنلىكنى توختاتسا، ﴿ئۇلارنىڭ ئارىسىنى (ھېچبىر تەرەپكە يان باسماستىن) ئادىللىق بىلەن تۈزەپ قويۇڭلار﴾. چۈنكى ئۇلار سىلەرنىڭ دىنىي قېرىنداشلىرىڭلاردۇر. قېرىنداشلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەپ قويۇش مۇسۇلمانلارنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مەجبۇرىيىتىدۇر. ئۇلارنى دۈشمەنلىشىپ يۈرۈشكە، پارچىلىنىپ ھەر تەرەپ ئۆزىنىڭ ئىشىنى قىلىشقا تاشلاپ قويۇش مۇسۇلمانلارغا ياراشمايدۇ. چۈنكى پۈتۈن مۆمىنلەر ﴿قېرىنداش﴾ بولۇپ، ئۇلارنى مۇستەھكەم ئىمان بىرلەشتۈرىدۇ. جېدەل چىقارغان ئىككى تەرەپنى ياراشتۇرۇپ قويماي تۇرۇپ ساپلىقنى قولغا كەلتۈرۈشنىڭ ھېچقانداق يولى يوق. تۈزەش بەختكە ئېرىشىشنىڭ، ئۈتۈق قازىنىشنىڭ ۋە نىجاتلىققا ئېرىشىشنىڭ بىردىن بىر يولىدۇر. الله نىڭ رەھمىتىگە ئېرىشىشىڭلار، ئۇنىڭ رازىلىقىغا ۋە ئۇنىڭ جامالىنى كۆرۈش پۇرسىتىگە ئىگە بولۇش بىلەن خۇشاللىنىشىڭلار ئۈچۈن ﴿الله دىن قورقۇڭلار﴾.

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

1 ـ ئىمام ئەھمەد، ھارىس ئىبنى زىرار خۇزائىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كەلدىم. ئۇ مېنى ئىسلامغا چاقىردى. مەن ئىسلامغا كىردىم ۋە ئىسلامغا كىرگەنلىكىمنى جاكارلىدىم. ئۇ مېنى زاكات بېرىشكە چاقىردى. مەن زاكات بېرىشنى قوبۇل قىلدىم. ئاندىن: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! ئەمدى مەن قەۋمىمگە قايتىپ بېرىپ، ئۇلارنى ئىسلامغا كىرىشكە ۋە زاكاتنى ئادا قىلىشقا چاقىراي. سۆزۈمنى قوبۇل قىلىپ ئىسلامغا كىرگەنلەرنىڭ زاكىتىنى يىغىپ قوياي. ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! پالانى ۋاقىت كەلگەندە سەن ماڭا ئادەم ئەۋەتكىن. ئۇ مەن يىغقان زاكاتنى ساڭا ئېلىپ كەتسۇن، دېدىم.

شۇنداق قىلىپ ھارىس ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغانلاردىن زاكات يىغدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئادەم ئەۋەتىشكە ۋەدە قىلغان ۋاقىتمۇ يېتىپ كېلىدۇ. لېكىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەۋەتمەكچى بولغان ئادەم كەلمەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ھارىس: چوقۇم الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى غەزەپلىنىدىغان بىرەر ئىش يۈز بەردى دەپ ئويلاپ، قەۋمىنىڭ ئاقساقاللىرىنى چاقىرىدۇ ۋە ئۇلارغا: بىز يىغىپ قويغان زاكاتنى ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ماڭا ئادەم ئەۋەتمەكچى بولۇپ ۋاقىت بەلگىلەپ بەرگەن ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋەدىگە خىلاپلىق قىلمايدۇ. ئۇ ماڭا ئەۋەتمەكچى بولغان ئادەمنىڭ كەلمەسلىكى ئۇنىڭ ماڭا ئاچچىقلىنىپ قالغانلىقىدىن بولسا كېرەك، دەپ

قارايمەن. سىلەر بىز بىلەن مېڭىڭلار، بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا بارايلى، دەيدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەسلىدە ھارىسنىڭ قېشىغا ئۇ يىغىپ قويغان زاكاتنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن ۋەلىد ئىبنى ئۇقبەنى ئەۋەتكەن ئىدى. ۋەلىد يولغا چىقىپ مەلۇم جايغا كەلگەندە ئۆزىچە قورقۇپ قالىدۇ ۋە قايتىپ كېتىدۇ. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ: ھارىس ماڭا زاكاتنى بەرمىدى ۋە مېنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى، دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھارىسقا قارشى بىر قوشۇن ئەۋەتىدۇ. ھارىس ئادەملىرى بىلەن يولدا كېلىۋاتقاندا قوشۇن بىلەن ئۇچرىشىدۇ. قوشۇن مەدىنىدىن ئەمدىلا ئايرىلغان ئىدى. قوشۇندىكىلەر: ھارىس دېگەن مۇشۇ دەيدۇ. ھارىس ئۇلارغا يېقىنلاشقاندىن كېيىن: قەيەرگە ماڭدىڭلار؟ دەيدۇ. ئۇلار: سېنىڭ قېشىڭغا دەيدۇ. ئۇ: نېمىشقا؟ دەيدۇ. ئۇلار: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساڭا ۋەلىد ئىبنى ئۇقبەنى ئەۋەتكەن ئىدى، ئۇنىڭ ئېيتىشىچە سەن ئۇنىڭغا زاكاتنى بەرمەپسەن ۋە ئۇنى ئۆلتۈرمەكچى بوپسەن، دەيدۇ. ئۇ: ئۇنداق ئەمەس، مۇھەممەدنى ھەق بىلەن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن زات اللہ بىلەن قەسەمكى، مەن ئۇنى كۆرمىدىم، ئۇ مېنىڭ قېشىمغا كەلمىدى، دەيدۇ.

ھارىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كىرگەندە، ئۇ: «زاكاتنى بەرمەپسەن ۋە ئەلچىمنى ئۆلتۈرمەكچى بوپسەنغۇ؟» دەيدۇ. ھارىس: ئۇنداق ئەمەس، سېنى ھەق بىلەن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن زات اللہ بىلەن قەسەمكى، مەن ئۇنى كۆرمىدىم، ئۇ مېنىڭ قېشىمغا كەلمىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەلچىسى قېشىمغا كەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، مەن اللہ نىڭ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ماڭا ئاچچىقى كېلىپ قالغان بولۇشىدىن ئەنسىرەپ ئۆزەم يېتىپ كەلدىم، دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن: ﴿ئى مۆمىنلەر! ئەگەر سىلەرگە بىر پاسىق ئادەم بىرەر خەۋەر ئېلىپ كەلسە، (ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى) بىلمەستىن بىرەر قەۋمنى رەنجىتىپ قويۇپ، قىلمىشىڭلارغا پۇشايمان قىلىپ قالماسلىقىڭلار ئۈچۈن، (ئۇ خەۋەرنى) ئېنىقلاپ كۆرۈڭلار...﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولىدۇ.»[1]

ئىمام فەخرۇددىن رازى مۇنداق دەيدۇ: «تەپسىرشۇناسلارنىڭ: بۇ ئايەت ۋەلىد ئىبنى ئۇقبەنىڭ سەۋەبى بىلەن نازىل بولغان. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى بەنى مۇستەلىق قەبىلىسىنىڭ زاكىتىنى ئېلىپ كېلىشكە ئەۋەتكەن ئىدى... دېگەن باياناتلىرىغا كەلسەك، ئەگەر ئۇلار: گەرچە بۇ ئايەت ئەينى زاماندا ۋەلىدنىڭ ۋەقەسىگە مۇناسىۋەتلىك ھالدا نازىل بولغان بولسىمۇ، ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا پاسىق ئادەمنىڭ يەتكۈزگەن خەۋىرىنى ئېنىقلاپ كۆرۈشنىڭ ۋاجىپلىقىنى بايان قىلىپ بېرىش ئۈچۈن نازىل بولغان دەپ قارىسا، بۇ ناھايىتى ياخشى قاراش بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار: بۇ ئايەت پەقەت مۇشۇ ۋەقەلىك ئۈچۈن نازىل بولغان دەپ قارىسا، بۇ قاراش ئاجىزدۇر. چۈنكى ۋەلىد ئۇلارغا يامانلىق قىلىشنى كۆزلىمىگەن. ئىمام ئەھمەدنىڭ رىۋايىتى بولسا، ۋەلىد ھارىسنىڭ جامائەتنى كۆرگەن چاغدا ئۇنىڭ ئۆزىدىن ئەنسىرەپ قورقۇپ قالغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى

[1] ئىمام ئەھمەد ۋە تەبەرانى رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

ھارىسىنىڭ ئادەملىرى ۋەلىدنى كۆتۈۋېلىش ئۈچۈن چىققان بولۇپ، ئۇ ئۇلارنى ئۆزىگە قارشى ئۇرۇش قىلغىلى چىقىپتۇ دەپ ئويلاپ، دەرھال قايتىپ كەلگەن ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئۆزىنىڭ ئويلىغىنى بويىچە ئۇلارنى ئۆزىگە قارشى ئۇرۇش قىلغىلى چىقتى دەپ، خەۋەر قىلغان.»

ئىمام فەخرۇددىن رازى سۆزىنى داۋام قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت پالانى ئىشنىڭ سەۋەبىدىن نازىل بولغان دېگۈچىلەرنىڭ قارىشى ئاجىزدۇر. چۈنكى اللہ تائالا: مەن ئۇ ئايەتنى پالانى ئىشنىڭ سەۋەبىدىن نازىل قىلدىم، دېمىگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىنمۇ بۇ ئايەتنىڭ پەقەت شۇ ۋەقەلىكنىلا بايان قىلىپ بېرىش ئۈچۈن نازىل بولغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان بىرەر ھەدىس رىۋايەت قىلىنمىغان. بۇ ئايەت شۇ ۋاقىتتا شۇ ۋەقەلىككە مۇناسىۋەتلىك نازىل بولغان بولۇپ، ئايەتنىڭ نازىل بولۇش تارىخىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. بىزنىڭ يۇقىرىدا ئېيتقانلىرىمىزنى تەكىتلەيدىغان يەنە بىر نۇقتا شۇكى، پاسىق دېگەن سۆزنى ۋەلىدكە ئىشلىتىش ناھايىتى يىراقتۇر. چۈنكى ئۇ ئۆزىچە خۇدىكسىراپ ۋە گۇمان قىلىپ خاتالاشقان. خاتالاشقۇچى پاسىق دەپ ئاتالمايدۇ. پاسىق دېگەن سۆز كۆپىنچە ئورۇنلاردا اللہ تائالانىڭ: ﴿شۈبھىسىزكى پاسىق قەۋمنى اللہ ھىدايەت قىلمايدۇ﴾[1]، ﴿شۇڭا ئۇ پەرۋەردىگارىنىڭ ئىتائەتتىدىن چىقتى﴾[2]، ﴿اللہ نىڭ ئىتائەتتىدىن چىققانلارغا كەلسەك، ئۇلارنىڭ جايى دوزاخ بولىدۇ﴾[3]... دېگەن سۆزلىرىگە ئوخشاش ئىمان دائىرىسىدىن چىقىپ كېتىشنى كۆرسىتىدىغان تۇرسا، ۋەلىدنى قانداقمۇ پاسىق ئادەم دېگىلى بولسۇن؟»[4]

2 ـ اللہ تائالانىڭ: ﴿ئەگەر مۆمىنلەردىن ئىككى گۇرۇھ ئۇرۇشۇپ قالسا﴾ دېگەن سۆزىگە كەلسەك، ئۇنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبى تۆۋەندىكىدەك بايان قىلىنىدۇ:

بىرىنچى، ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئىبنى جەرىر ۋە باشقىلار ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەيىنىڭ قېشىغا كەلگەن بولساڭ؟ دېيىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئېشىككە مىنىپ ئۇنىڭ قېشىغا باردى. مۇسۇلمانلارمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە باردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ قېشىغا بارغاندا، ئۇ: مەندىن يىراق تۇرغىن. اللہ نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئېشىكىڭنىڭ سېسىق پۇرىقى ماڭا ئەزىيەت بەردى، دېدى. ئەنسارىلاردىن بىر ئادەم: اللہ نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئېشىكىنىڭ پۇرىقى ئەلۋەتتە سېنىڭ پۇرىقىڭدىن خۇشپۇراقتۇر، دېدى. ئابدۇللاھنىڭ قەۋمىدىن بىر ئادەم ئابدۇللاھقا يان بېسىپ ئاچچىقلاندى. ئەنسارىنىڭ قەۋمى تەرەپتىكىلەرمۇ ئەنسارىغا يان بېسىپ ئاچچىقلاندى. نەتىجىدە ئۇلار ئىككى تەرەپ بولۇپ

---

[1] سۈرە مۇنافىقۇن، 6 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[2] سۈرە كەھف، 50 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[3] سۈرە سەجدە، 20 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[4] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 7 ـ جىلد، 589 ـ بەت.

خورما دەرەخلىرىنىڭ قوۋۇرزاقلىرى، قول ۋە ئاياقلار بىلەن بىر - بىرىنى ئۇرۇپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ھەققىدە: ﴿ئەگەر مۆمىنلەردىن ئىككى گۇرۇھ ئۇرۇشۇپ قالسا﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى.»[①]

ئىككىنچى، ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم، ئۇسامە ئىبنى زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەئد ئىبنى ئۇبادەنى يوقلىغىلى چىققان ئىدى. ئۇ ئولتۇرۇشقان بىر توپ كىشىلەرنىڭ يېنىدىن ئۆتكەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ۋە ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە بار ئىدى. ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي تونىنىڭ پېشى بىلەن يۈزىنى ئېتىۋېلىپ: بىزگە توپا توزۇتماڭلار، دېدى. ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھە: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئېشىكىنىڭ پۇرىقى ئەلۋەتتە سېنىڭ پۇرىقىڭدىن خۇشپۇراقتۇر، دېدى. نەتىجىدە ھەر ئىككىلى تەرەپنىڭ ئادەملىرى ئۆزلىرىنىڭ ئادىمى تەرەپكە يان بېسىپ ئۇرۇشۇپ قالدى. ھەتتا ئۇلار قول، ئاياق ۋە خورما دەرەخلىرىنىڭ شاخلىرى بىلەن بىر - بىرىنى ئۇرۇپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئايەت نازىل بولدى.»

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 - سۈرە ھۇجۇرات «گۈزەل ئەخلاق ۋە ئەدەپ سۈرىسى» دەپ ئاتىلىدۇ. چۈنكى بۇ سۈرە مۆمىنلەرنى گۈزەل ئەخلاقلارنى ئۆزلەشتۈرۈشكە تەۋسىيە قىلىدۇ. ئۇ سۈرىدە الله تائالانىڭ ئىمان بىلەن سۈپەتلەش نىداسى بولغان: ﴿ئى مۆمىنلەر!﴾ دېگەن سۆزى بەش قېتىم تەكرار تىلغا ئېلىنغان. ھەر قېتىمدا بىر گۈزەل ئەخلاققا ۋە بىر ئېسىل پەزىلەتكە تەۋسىيە قىلىدۇ. بىز بۇ گۈزەل ئەدەپ - ئەخلاقلارنى تۆۋەندىكى ئابزاسلاردا بايان قىلىپ ئۆتىمىز:

بىرىنچى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەمر - پەرمانلىرىغا بويسۇنۇش ۋە ئىتائەت قىلىشنىڭ، پىكىر ياكى سۆز بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتمەسلىك كېرەكلىكىنى تەۋسىيە قىلىدۇ: ﴿ئى مۆمىنلەر! سىلەر الله نىڭ ۋە الله نىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئالدىدا (ھېچقانداق بىر ئىشنى ۋە سۆزنى) ئالدى بىلەن قىلماڭلار...﴾[②] يەنى الله نىڭ پەيغەمبىرى بىرەر سۆزنى ياكى بىرەر ئىشنى قىلىشتىن بۇرۇن سىلەر ئۇ سۆزنى ياكى ئۇ ئىشنى قىلىشقا ئالدىراپ كەتمەڭلار.

ئىككىنچى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ھۆرمەتلەشنى، ئۇنىڭ مەرتىۋىسىنى كاتتا بىلىشنى، ئۇ بار يەردە يۇقىرى ئاۋازدا گەپ قىلماسلىقنى تەۋسىيە قىلىدۇ: ﴿ئى مۆمىنلەر!

[①] ئىمام سۇيۇتىنىڭ «ئەددۇررۇل مەنسۇر» ناملىق كىتابى، 6 - جىلد، 90 - بەت.
[②] سۈرە ھۇجۇرات، 1 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

(رەسۇلۇللاھقا سۆز قىلغان چېغىڭلاردا) ئاۋازىڭلارنى پەيغەمبەرنىڭ ئاۋازىدىن يۇقىرى قىلماڭلار...﴾[1].

ئۈچىنچى، كەلگەن خەۋەرنىڭ توغرىلىقىنى ئېنىقلاپ كۆرۈشنىڭ ۋە بۇزغۇنچى پاسىقلارنىڭ سۆزلىرىگە تايانماسلىقنىڭ كېرەكلىكىنى تەۋسىيە قىلىدۇ: ﴿ئى مۆمىنلەر! ئەگەر سىلەرگە بىر پاسىق ئادەم بىرەر خەۋەر ئېلىپ كەلسە، (ئىشىنىڭ ھەقىقىتىنى) بىلمەستىن بىرەر قەۋمنى رەنجىتىپ قويۇپ، قىلمىشىڭلارغا پۇشايمان قىلىپ قالماسلىقىڭلار ئۈچۈن، (ئۇ خەۋەرنى) ئېنىقلاپ كۆرۈڭلار﴾.

تۆتىنچى، كىشىلەرنى مەسخىرە قىلىشتىن ۋە يامان لەقەملەر بىلەن ئاتاشتىن مەنئى قىلىدۇ: ﴿ئى مۆمىنلەر! بىر قەۋم يەنە بىر قەۋمنى (يەنى بىر جامائە يەنە بىر جامائەنى، بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمنى) مەسخىرە قىلمىسۇن، مەسخىرە قىلىنغان قەۋم (الله نىڭ نەزىرىدە) مەسخىرە قىلغۇچى قەۋمدىن ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن، سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىكى ئاياللارمۇ ئۆزئارا مەسخىرە قىلىشمىسۇن، مەسخىرە قىلىنغۇچى ئاياللار (الله نىڭ دەرگاھىدا) مەسخىرە قىلغۇچى ئاياللاردىن ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن، بىر - بىرىڭلارنى ئەيىبلىمەڭلار، بىر - بىرىڭلارنى يامان لەقەم بىلەن چاقىرماڭلار...﴾[2].

بەشىنچى، كىشىلەرنىڭ ئەيىبىنى ئىزدەشتىن، غەيۋەت قىلىشتىن، گۇمان قىلىشتىن ۋە باشقا ناچار ئەخلاقلاردىن مەنئى قىلىدۇ: ﴿ئى مۆمىنلەر! نۇرغۇن گۇمانلاردىن ساقلىنىڭلار (يەنى ئائىلىدىكىلىرىڭلارغا ۋە كىشىلەرگە گۇمانخورلۇق قىلماڭلار)، بەزى گۇمانلار ھەقىقەتەن گۇناھتۇر، (مۆمىنلەرنىڭ ئەيىبىنى) ئىزدىمەڭلار، بىر - بىرىڭلارنىڭ غەيۋىتىنى قىلماڭلار...﴾[3].

18 ئايەتتىن ئاشمايدىغان بۇ سۈرە ئىنسانىيەت ئۆزلەشتۈرۈشكە تېگىشلىك ئېسىل پەزىلەتلەرنى ۋە گۈزەل ئەدەپ - ئەخلاقلارنى ئۆزىگە جەم قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ «گۈزەل ئەدەپ ئەخلاق سۈرىسى» دەپ ئاتىلىشى ھەيران قالارلىق ئەمەس. ئۇ سۈرە الله بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلىشنى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلىشنى، ئىنسان ئۆزى بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلىشنى، مۆمىنلەر بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلىشنى ۋە پۈتۈن ئىنسانلار بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلىشنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئۇ ئەدەپ ئەخلاقلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇنداق تەرتىپلىك شەكىلدە كۆرسىتىپ بېرىلىدۇ.

2 - ﴿ئى مۆمىنلەر!﴾ دېگەن نىدا بىلەن خىتاب قىلىش قىلىنغۇچىلارغا بۇ خىتابتىن كېيىنكى ئىشنىڭ مۇھىملىقىنى ئەسكەرتىدۇ، ئۇلارنى بۇ خىتابقا قاتتىق كۆڭۈل بۆلۈشكە ۋە ئەھمىيەت بېرىشكە چاقىرىدۇ. ئۇلارنى ئىمان بىلەن سۈپەتلەش ئۇلارنىڭ ئىمانغا بولغان قىزغىنلىقىنى تېخىمۇ ئاشۇرىدۇ، ئىماننى قوغداشنىڭ لازىملىقىنى، ئۇنىڭغا

[1] سۈرە ھۇجۇرات، 2 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە ھۇجۇرات، 11 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە ھۇجۇرات، 12 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

دەخلى ـ تەرۈز يەتكۈزۈشنى مەنئى قىلىشنى جاكارلايدۇ[1]. بۇ پىكىرلەرنى ئەللامە ئەبۇ سەئۇد ئوتتۇرىغا قويغان.

3 ـ الله تائالا: ﴿ئەگەر سىلەرگە بىر پاسىق ئادەم بىرەر خەۋەر ئېلىپ كەلسە﴾ دېدى. بۇ ئايەت ناھايىتى ئىنچىكە ۋە نازۇك بىر نۇقتىغا ئىشارەت قىلغان بولۇپ، مۆمىن ھەمىشە ھوشيار ۋە سەگەك بولۇشى، ئۆزىگە يېتىپ كەلگەن سۆزلەرنىڭ ھەممىنى، كېلىش مەنبەسىنى بىلمەي تۇرۇپ قوبۇل قىلماسلىقى لازىم. «پاسىق» دېگەن سۆز ئامىباب مەنىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ئېنىقسىز كەلتۈرگەن. شۇنداق بولغاندا ئايەت: ئەگەر سىلەرگە قايسى بىر پاسىق ئادەم بىرەر خەۋەر ئېلىپ كەلسە، ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئېنىقلاپ كۆرۈڭلار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ[2].

4 ـ فەخرۇددىن رازى (الله ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) مۇنداق دەيدۇ: الله تائالا: ﴿ئەگەر سىلەرگە بىر پاسىق ئادەم بىرەر خەۋەر ئېلىپ كەلسە، (ئۇ خەۋەرنى) ئېنىقلاپ كۆرۈڭلار﴾ يەنى ئۇنى ئىسپاتلاپ ھەقىقىي ئەھۋالنى ئېچىپ تاشلاڭلار، دېگەندىن كېيىن: ﴿بىلىڭلاركى، ئىچىڭلاردا رەسۇلۇللاھ (يەنى الله نىڭ پەيغەمبىرى) بار﴾ دېدى. بۇ ئايەت شۇنى ئىپادىلەيدۇكى، ئۇ خەۋەرنى پاش قىلىش سىلەرگە ناھايىتى ئاسان بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغىلا مۇراجىئەت قىلساڭلار ئىش ھەل بولىدۇ. ئۇ سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردا ئوچۇقلاشمىغان ئىشلارنى ئوچۇقلاشتۇرۇپ بېرىدۇ، توغرا يول كۆرسىتىدۇ. گويا الله تائالا بۇ ئايەتتە: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ توغرا يول كۆرسىتىپ بېرىشىنى تىلەڭلار، چۈنكى ئۇ سىلەر بىلمىگەننى بىلىدۇ، ھېچكىمگە ئىتائەت قىلمايدۇ. ئۇ ھەرگىزمۇ بىر تەرەپلىمە ھۆكۈم چىقارمايدۇ، يالغان سۆزلەر ئۇنىڭ ئالدىدا ئاقمايدۇ. چۈنكى ئۇ سىلەر ئوتتۇرىغا قويغان نۇرغۇن پىكىرلەرگە تايانمايدۇ. ئۇ پەقەت الله نىڭ دەرگاھىدىن كەلگەن ۋەھيىگە تايىنىدۇ» دېمەكچى بولغان.[3]

5 ـ الله تائالا: ﴿ئەگەر ئۇ نۇرغۇن ئىشلاردا سىلەرگە ئىتائەت قىلىدىغان بولسا، چوقۇم قىيىن ئەھۋالدا قالاتتىڭلار﴾ دېدى. گويا الله تائالا بۇ ئايەتتە مۇنداق دېمەكچى بولغان: «ئى مۆمىنلەر! ئەگەر سىلەرگە بىر پاسىق ئادەم بىرەر خەۋەر ئېلىپ كەلسە، ئۇ خەۋەرنى ئېنىقلاپ كۆرۈڭلار. بىرەر خەۋەر يېتىپ كېلىشى بىلەنلا، ئۇنىڭ راستلىقىنى بىلىشتىن ئىلگىرى ئالدىراپ تېنەپ ئىش كۆرىدىغان، ئاندىن بۇنىڭ بىلەنلا كۇپايىلىنىپ قالماستىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئۆزلىرىنىڭ قاراشلىرىغا كەلتۈرۈپ، ئۆزلىرىنى ۋە باشقىلارنى قىيىن ئەھۋالغا، ھالاكەتكە تاشلايدىغان كىشىلەرگە ئوخشاش بولماڭلار. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قەدرىنىڭ چوڭلۇقىنى بىلىڭلار. بۇنىڭغا ئوخشاش خاتالىقلاردىن ئىبرەت ئېلىڭلار.»

[1] ئىمام ئەبۇ سەئۇدنىڭ «ئىرشادۇل ئەقلىسسەلىم ئىلا مەزايال قۇرئانىل كەرىم» ناملىق تەپسىرى، 7 ـ جىلد، 581 ـ بەت.
[2] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 26 ـ جىلد، 145 ـ بەتتىن قىسقارتىپ ئېلىندى.
[3] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 7 ـ جىلد، 592 ـ بەتتىن قىسقارتىپ ئېلىندى.

www.munber.org

6 ـ اللّٰه تائالانىڭ: ﴿ئەنە شۇلار اللّٰه نىڭ پەزلى ۋە نېمىتى بىلەن توغرا يولدا بولغۇچىلاردۇر﴾ دېگەن سۆزىدە ئىككىنچى شەخستىن ئۈچىنچى شەخسكە يۆتكىلىش ئۇسلۇبى بار. بۇ يۆتكىلىش بالاغەت ئۇسلۇبلىرىنىڭ بىرى بولۇپ، ئىشنىڭ ناھايىتى چوڭلۇقىنى كۆرسىتىدۇ. يەنى اللّٰه ئىماننى قىزغىن سۆيگۈزگەن ۋە ئۇنى دىللىرىدا كۆركەم قىلغان، پاسىقلىقنى، كۇفرىنى ۋە گۇناھنى يامان كۆرسەتكەن ئەنە شۇ كىشىلەر ئالىي دەرىجىلەرگە ۋە يۇقىرى مەرتىۋىلەرگە ئېرىشكۈچىلەردۇر. ئۇلار اللّٰه نىڭ پەزلى ـ كەرەمى بىلەن توغرا يولدا بولۇش مەرتىۋىسىدىن ئىبارەت بۇ كاتتا مەرتىۋىگە مۇيەسسەر بولغۇچىلاردۇر.

7 ـ فەخرۇددىن رازى (اللّٰه ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) مۇنداق دەيدۇ: «اللّٰه تائالا ئايەتنىڭ بېشىدا: ﴿ئى مۆمىنلەر!﴾ دېگەنلىكى ئۈچۈن ئايەتتىكى خىتاب مۆمىنلەرگە قارىتىلىدۇ. شۇڭا اللّٰه تائالا كېيىنكى ئايەتتە «سىلەردىن» دېسىمۇ بولىدىغان يەردە ئۇنداق دېمەستىن: ﴿ئەگەر مۆمىنلەردىن ئىككى گۇرۇھ ئۇرۇشۇپ قالسا﴾ دېدى. بۇ جۈملىنى مۇشۇنداق كەلتۈرۈش مۆمىنلەرنىڭ ئىككى تەرەپ بولۇپ ئۇرۇشۇپ قېلىشىنىڭ ناھايىتى يامان ئىش ئىكەنلىكىنى، مۇنداق ئىشنىڭ ئۇلاردىن سادىر بولۇشىنىڭ ناھايىتى يىراق ئىكەنلىكىنى ئەسكەرتىپ ئۆتىدۇ.»[1]

8 ـ اللّٰه تائالانىڭ: ﴿مۆمىنلەر ھەقىقەتەن (دىندا) قېرىنداشلاردۇر﴾ دېگەن سۆزىدە ئوخشىتىش بولۇپ، مۆمىنلەر ئۆزئارا كۆيۈنۈش ۋە ياردەملىشىشنىڭ لازىملىقىدا قېرىنداشلارغا ئوخشىتىلغان. اللّٰه تائالا مۆمىنلەر ئارىسىدىكى بۇ قېرىنداشلىقنى تەكىتلەش ۋە ئۇلار ئارىسىدا خۇددى نەسەبتىن بولغان قېرىنداشلىققا ئوخشاش قېرىنداشلىقنىڭ بولۇشىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن: ﴿مۆمىنلەر ھەقىقەتەن (دىندا) قېرىنداشلاردۇر﴾ دېگەن. ئىسلام دىنى ئۇلار ئۈچۈن ئاتىغا ئوخشايدۇ. ئىسلام ئەقىدىسى ئۈستىگە قۇرۇلغان قېرىنداشلىق تۇغقاندارچىلىق ئۈستىگە قۇرۇلغان قېرىنداشلىقنى بېسىپ چۈشىدۇ. ئىمان ئالاقىسى نەسەب ئالاقىسىدىن كۈچلۈك ئورۇندا تۇرىدۇ.

9 ـ ئۆلىمالارنىڭ بىرى ساھابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملارنىڭ ئارىسىدا يۈز بەرگەن ئۇرۇش ھەققىدە سورالغاندا، ئۇ مۇنداق دېگەن: «ئۇ تۆكۈلگەن قانلار بولۇپ، اللّٰه تائالا قوللىرىمىزنى ئۇنىڭدىن پاك قىلدى. شۇڭا تىللىرىمىزنى ئۇنىڭ بىلەن مەينەت قىلىشقا ئالدىرىماسلىقىمىز كېرەك. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يۈز بەرگەن ئىشلار يۇسۇف ئەلەيھىسسالام بىلەن ئۇنىڭ قېرىنداشلىرى ئارىسىدا يۈز بەرگە ئىشقا ئوخشاپ قالىدۇ.»

ھەسەن بەسرى ئۇلار ئارىسىدا يۈز بەرگەن ئۇرۇش ھەققىدە سورالغاندا، ئۇ مۇنداق دېگەن: «ئۇ، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى قاتناشقان، بىز قاتناشمىغان بىر ئۇرۇشتۇر. ئۇلار ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى بىلىدۇ، بىز بىلمەيمىز. ئۇلار بىرلىككە كەلگەن ئىشلارغا بىز ئەگىشىمىز. ئۇلار ئىختىلاپ قىلىشقان ئىشلاردا بىز توختاپ قالىمىز.»

---

[1] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 7 ـ جىلد، 592 ـ بەتتىن قىسقارتىپ ئېلىندى.

مۇھاسىبى مۇنداق دەيدۇ: «بىز بۇ مەسىلىدە ھەسەنگە ئوخشاش سۆزنى قىلىشىمىز، ئۆزىمىز پىكىر پەيدا قىلماسلىقىمىز، ئۇلارنىڭ ئىجتىھاد قىلغانلىقىنى ۋە الله تائالانىڭ رازىلىقىنى كۆزلىگەنلىكىنى بىلىشىمىز كېرەك.»[1]

شەرىئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

بىر ئادىل ئادەم رىۋايەت قىلغان ھەدىس قوبۇل قىلىنامدۇ؟

ئۆلىمالار ﴿ئەگەر سىلەرگە بىر پاسىق ئادەم بىرەر خەۋەر ئېلىپ كەلسە﴾ دېگەن بۇ ئايىتى كەرىمنى بىر ئادىل ئادەم رىۋايەت قىلغان ھەدىسنى قوبۇل قىلىشقا دەلىل قىلغان. بۇ ئايەتنى دەلىل قىلىش مۇنداق ئىككى تەرەپتىن بولىدۇ:

1 ـ الله تائالا بىر پاسىق ئادەمنىڭ يەتكۈزگەن خەۋىرىنى ئېنىقلاشقا بۇيرۇدى. ئەگەر بىر ئادىل ئادەمنىڭ خەۋىرى قوبۇل قىلىنمايدىغان بولسا ئىدى، بۇ يەردە خەۋەرنى ئېنىقلاشنى تىلغا ئېلىشنىڭ پايدىسى بولمىغان بولاتتى. چۈنكى بىر ئادىل ئادەمنىڭ خەۋىرىمۇ، بىر پاسىق ئادەمنىڭ خەۋىرىمۇ رەت قىلىنىدۇ. بىر پاسىق ئادەمنىڭ يەتكۈزگەن خەۋىرىنى ئېنىقلاشقا بۇيرۇش بولسا، بىر ئادىل ئادەمنىڭ يەتكۈزگەن خەۋىرىنى قوبۇل قىلىشنىڭ لازىملىقىنى كۆرسىتىدۇ. مۇنداق دەلىل كەلتۈرۈش بولسا، فىقھى قائىدىلىرىنى قويغۇچى ئۆلىمالار ئېيتقاندەك، «قارشى چۈشەنچە ئېلىش» قائىدىسىگە چۈشىدۇ.

2 ـ خەۋەرنى رەت قىلىشنىڭ سەۋەبى پاسىقلىقتۇر. چۈنكى خەۋەر بىر ئامانەت بولۇپ، پاسىقلىق ئۇنى بۇزۇپ قويىدۇ. ئەگەر خەۋەرنى رەت قىلىشنىڭ سەۋەبى تېپىلمىسا، ئۇنى رەت قىلىشقا بولمايدۇ. شۇنداق بولغاندا بىر ئادەم رىۋايەت قىلغان ھەدىسنى رەت قىلىشنىڭ بولمايدىغانلىقى ئىسپاتلىنىدۇ. ئەگەر بۇ ئىسپاتلانسا، بىر ئادەم رىۋايەت قىلغان ھەدىسنى قوبۇل قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىش كېرەك بولىدۇ.

نامەلۇم ئادەم رىۋايەت قىلغان ھەدىسكە كەلسەك، ئۇنىڭ ئادىل ياكى پاسىق ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدۇ. ھەنەفىي مەزھىبىنىڭ فىقھشۇناسلىرى مۇنداق ئادەمنىڭ ھەدىسىنىمۇ قوبۇل قىلىشقا بولىدىغانلىقىغا دەلىل كەلتۈرىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ مەسىلە ھەققىدىكى دەلىلى شۇكى، مەزكۇر ئايەت پاسىقنىڭ يەتكۈزگەن خەۋىرىنى ئېنىقلاپ كۆرۈشنىڭ لازىملىقىنى شەرت قىلىپ قويىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئەگەر پاسىقلىق تېپىلمىسا، ئۇنى ئېنىقلاپ كۆرۈش لازىم بولمايدۇ. شۇنداق بولغاندا ئۇنىڭ خەۋىرىنى قوبۇل قىلىشتىن ئىبارەت ئەسلى ھالەت ساقلاپ قېلىنىدۇ. چۈنكى مۆمىننىڭ ئەسلى ھالىتى ئادىل بولۇشتىن ئىبارەتتۇر.

[1] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 16 ـ جىلد، 322 ـ بەت.

www.munber.org

سەن كۆرۈپ تۇرۇپسەنكى، مۇنداق دەلىل كەلتۈرۈش ئەسلى ھالەتنىڭ ئادىل بولۇش ئاساسىغا قۇرۇلغان. لېكىن بەزى فىقھشۇناسلار بۇنىڭغا قارشى چىقىپ: «ئەسلى ھالەت پاسىقلىقتۇر، چۈنكى ئۇ كۆپ يۈز بېرىدۇ، ئادىللىق بەزىدە يۈز بېرىدۇ. شۇڭا نامەلۇم ئادەمنىڭ سۆزى ئۇنىڭ ئادىل ئىكەنلىكى ئىسپاتلانمىغىچە قوبۇل قىلىنمايدۇ» دەيدۇ.

كۈچلۈك قاراش

زاھىرى مەنىدىن ئالغاندا، نامەلۇم ئادەم رىۋايەت قىلغان ھەدىسنى قوبۇل قىلىش مەسىلىسى مۇشۇ قائىدە ئاساسىدا بولىدۇ. ئەگەر ئەسلى ھالەتنىڭ ئادىل بولۇشى توغرا بولسا، ئۇنىڭ پاسىقلىقى ئىسپاتلانغانغا قەدەر ئۇ ئادىل پېتى قېلىۋېرىدۇ. ئەگەر ئەسلى ھالەتنىڭ ئادىل بولۇشى توغرا بولمىسا، ئۇنىڭ ئادىللىقى ئىسپاتلانغانغا قەدەر ئۇ پاسىقلىق ھۆكمىدە قېلىۋېرىدۇ. بۇ مەسىلىنى تەپسىلى كۆرۈش ئۈچۈن فىقھى قائىدىلىرى ھەققىدىكى كىتابلارغا مۇراجىئەت قىلىش لازىم[1].

ئىككىنچى ھۆكۈم

ساھابىلارنىڭ گۇۋاھلىق بېرىشى ۋە ھەدىس رىۋايەت قىلىشى ئۈچۈن ئادىل بولۇشىنى تەكشۈرۈش كېرەكمۇ؟

بەزى ئۆلىمالار: بۇ ئايەتنى كەرىمنى دەلىل قىلىپ، ساھابىلارنىڭ ئىچىدە ئادىل ئەمەسلىرى بار، چۈنكى الله تائالا ۋەلىد ئىبنى ئۇقبەگە پاسىقلىق لەقىمىنى ئىشلەتتى. چۈنكى ئۇ ئايەت ئۇنىڭ ھەققىدە نازىل بولغان. ئايەتنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبىنى لەۋزىنىڭ ئاممىباپلىقىدىن چىقىرىۋېتىش مۇمكىن ئەمەس. پۈتۈن ئۆلىمالارنىڭ قارىشىدا ئۇ كىشى ساھابىدۇر. شۇنداق بولسىمۇ، الله مۆمىنلەرنى ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئېنىقلاپ كۆرۈشكە بۇيرۇدى. شۇڭا ساھابىلارنىڭ گۇۋاھلىق بېرىشى ۋە ھەدىس رىۋايەت قىلىشى ئۈچۈن چوقۇم ئادىل بولۇشىنى تەكشۈرۈش كېرەك، دەپ قارايدۇ.

بۇ مەسىلە ھەققىدە ئىختىلاپ بار. ئۇنىڭدا كۆپلىگەن قاراش بولۇپ، تۆۋەندە قىسقىچە بايان قىلىمىز:

1 ـ ساھابىلارنىڭ ھەممىسى ئادىلدۇر. ئۇلارنىڭ گۇۋاھلىق بېرىشى ۋە ھەدىس رىۋايەت قىلىشى ئۈچۈن ئادىل بولۇشى تەكشۈرۈلمەيدۇ. بۇ كۆپچىلىك سەلەف ۋە خەلەف ئۆلىمالىرىنىڭ قارىشىدۇر.

2 ـ ساھابىلار باشقا ئادەملەرگە ئوخشاش بولۇپ، ھەدىس رىۋايەت قىلىش ۋە گۇۋاھلىق بېرىش مەسىلىسىدە ئۇلارنىڭ ئادىل بولۇشى تەكشۈرۈلىدۇ. پەقەت ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ۋە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئوخشاش ئادىللىقى ئوچۇق ئاشكارا بولغان ياكى ئادىللىقىنى كېسىپ ئېيتىشقا بولىدىغان ساھابىلارنىڭ ئادىللىقى تەكشۈرۈلمىسىمۇ بولىدۇ.

[1] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 26 ـ جىلد، 146 ـ بەت.

3 ـ ئۇلار ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ زامانىسىغىچە ئادىلدۇر. ئۇنىڭ سۈيىقەستكە ئۇچرىشىدىن باشلاپ ئۇلارنىڭ ئادىللىقى تەكشۈرۈلىدۇ. بۇ بىر قىسىم ئۆلىمالارنىڭ قارىشىدۇر.

4 ـ ئۇلار ئادىلدۇر. پەقەت ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا قارشى چىققانلار ھەق خەلىپىگە قارشى چىقىش بىلەن پاسىق بولغانلىقلىرى ئۈچۈن ئادىل ئەمەس. بۇ مۆئتەزىلە مەزھىبىنىڭ قارىشىدۇر[1].

كۈچلۈك قاراش

ھەقىقەت كۆپچىلىك سەلەف ۋە خەلەف ئۆلىمالىرىنىڭ قارىشى بولۇپ، ساھابىلارنىڭ ھەممىسى ئادىلدۇر. چۈنكى ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ھەمراھ بولغانلىقىنىڭ بەرىكىتىگە ۋە الله تائالانىڭ ئۇلارنى قۇرئان كەرىمدە كۆپ ماختىغانلىقىنىڭ بەرىكىتىگە ئېرىشكەن. الله تائالا ئۇلارنى ماختاپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۇنىڭدەك (يەنى سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغاندەك) بىز سىلەرنى ياخشى ئۈممەت قىلدۇق﴾[2]، ﴿(ئى مۇھەممەد ئۈممىتى!) سىلەر ئىنسانلار مەنپەئىتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسىدىغان الله قا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتسىلەر﴾[3]، ﴿مۇھەممەد الله نىڭ رەسۇلىدۇر، ئۇنىڭ بىلەن بىرگە بولغان مۆمىنلەر كۇففارلارغا قاتتىقتۇر، ئۆزئارا كۆيۈمچاندۇر﴾[4]، ﴿ئۇلار الله نىڭ پەزلىنى ۋە رازىلىقىنى تىلەيدۇ، الله قا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ياردەم بېرىدۇ، ئەنە شۇلار (ئىماندا) سادىق ئادەملەردۇر﴾[5]، ﴿الله ئۇلاردىن رازى بولىدۇ، ئۇلار الله دىن مەمنۇن بولىدۇ﴾[6]. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئۇلارنى ماختايدىغان ئايەتلەر ناھايىتى كۆپتۇر.

پاك سۈننەتتىمۇ ئۇلارنى ماختىغان، مەدھىيىلىگەن، ئۇلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن كېيىنكى ئىنسانلارغا بولغان ئارتۇقچىلىقىنى بايان قىلغان ھەدىسلەر رىۋايەت قىلىنغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى كۆرسىتىدىغان ھەدىس شېرىفلەرنىڭ بىر قىسمىنى تۆۋەندە قىسقىچە بايان قىلىپ ئۆتىمىز:

1 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئەڭ ياخشى كىشىلەر مېنىڭ زامانىمدىكى كىشىلەردۇر، ئاندىن قالسا ئۇلاردىن كېيىنكىلەردۇر، ئاندىن قالسا ئۇلاردىن كېيىنكىلەردۇر...»[7]

---

[1] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 26 ـ جىلد، 146 ـ بەت.
[2] سۈرە بەقەرە، 143 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە ئال ئىمران، 110 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە فەتھى، 29 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[5] سۈرە ھەشر، 8 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[6] سۈرە مائىدە، 119 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[7] ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، تىرمىزى ۋە نەسائى رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

2 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: «ساھابىلىرىمنى تىللىماڭلار. جېنىم ئىلكىدە بولغان زات اللہ بىلەن قەسەمكى، ئەگەر سىلەرنىڭ بىرىڭلار (اللہ يولىدا) ئۇھۇد تېغىدەك ئالتۇن سەرپ قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇلارنىڭ بىرىنىڭ بىر مۇد سەدىقىسىگە، بەلكى ئۇنىڭ يېرىمىغىمۇ يەتمەيدۇ.»[①]

3 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن: «اللہ نىڭ نامى بىلەن، اللہ نىڭ نامى بىلەن ساھابىلىرىمغا ھۆرمەت قىلىشىڭلارنى سورايمەن. مەندىن كېيىن ئۇلاردىن غەرەزلىك پايدىلانماڭلار. ساھابىرىلىمنى ياخشى كۆرگۈچىلەرنى مەنمۇ ياخشى كۆرىمەن. ساھابىلىرىمنى يامان كۆرگۈچىلەرنى مەنمۇ يامان كۆرىمەن. كىمكى ئۇلارنى رەنجىتسە، مېنى رەنجىتكەن بولىدۇ. كىمكى مېنى رەنجىتسە، اللہ نى رەنجىتكەن بولىدۇ. كىمكى اللہ نى رەنجىتسە، ئۇزاققا قالماي اللہ ئۇنى جازالايدۇ.»[②]

قۇرئان كەرىمدە ۋە سۈننەتتە كەلگەن بۇ خەۋەرلەرنىڭ ھەممىسى ساھابىلارنىڭ ئادىل ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ باشقا ئىنسانلاردىن ئارتۇق ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يۈز بەرگەن بىر ـ بىرىگە قارشى ئۇرۇشلار سەۋەبىدىن بىزنىڭ ئۇلارغا مەڭگۈلۈك پاسىقلىق بىلەن ھۆكۈم قىلىشىمىز دۇرۇس ئەمەس. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زىنا جىنايىتىنى ئىشلەپ سالغان ئەنە شۇ مائىز ئەسلەمىنى چالما ـ كېسەك قىلىشقا بۇيرۇپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ھەققىدە مۇنداق دېگەن: «ئۇ شۇنداق تەۋبە قىلدىكى، ئەگەر ئۇ تەۋبە ئۇممەت ئارىسىدا تەقسىم قىلىنغان بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە كەڭرى يەتكەن بولاتتى.»[③]

ساھابىلار مەسۇم ئەمەس، دېگەن ئېتىقادقا ئاساسەن، بىر قىسىم ساھابىلار گۇناھ ئىشلىگەن ۋە بىر ـ بىرىگە قارشى ھەرىكەتتە بولغان، دېگەن سۆزگە كەلسەك، بۇ، ئۇلار ئادىل ئەمەس دېگەنلىك بولمايدۇ. چۈنكى گۇۋاھلىقى ۋە رىۋايەت قىلغان ھەدىسى رەت قىلىنىدىغان پاسىق ئادەم گۇناھ ۋە يامان ئىشلارنى قىلىشتا چىڭ تۇرغان ئادەمدۇر. ساھابىلارنىڭ ئىچىدە گۇناھ ۋە يامان ئىشلارنى قىلىشتا چىڭ تۇرىدىغان ئادەم يوق. سەن ئىمام فەخرۇددىن رازى ئوتتۇرىغا قويغان قاراشنى بىلدىڭ. ئۇ شۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت ۋەلىد ئىبنى ئۇقبەنىڭ سەۋەبى بىلەنلا نازىل بولغان بولماستىن، ھەر بىر پاسىق ئادەمنىڭ ھۆكمىنى ئومۇمەن بايان قىلىپ بېرىش ئۈچۈن نازىل بولغان. بۇ ئايەت شۇ ۋاقىتتا شۇ ۋەقەلىككە مۇناسىۋەتلىك نازىل بولغان بولۇپ، ئايەتنىڭ نازىل بولۇش تارىخىغا ئوخشاپ كېتىدۇ.» ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ بۇ سۆزى ئىنتايىن نەپىستۇر. شۇڭا ئۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلغىن[④].

ئۈچىنچى ھۆكۈم

[①] ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئەبۇ داۋۇد ۋە تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.
[②] ئىمام تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.
[③] بۇ، ئىمام مۇسلىم مائىز ئىبنى مالىك ئەسلەمىنىڭ ۋەقەلىكىدە رىۋايەت قىلغان ئۇزۇن ھەدىسنىڭ بىر قىسمىدۇر.
[④] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ بۇ ئايەتنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبلىرى ھەققىدە ئوتتۇرىغا قويغان پىكرىگە قاراڭ.

پاسىق ئادەمنىڭ ياكى بىدئەتخورنىڭ گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنامدۇ؟

ئۆلىمالار: ﴿ئەگەر سىلەرگە بىر پاسىق ئادەم بىرەر خەۋەر ئېلىپ كەلسە، (ئۇ خەۋەرنى) ئېنىقلاپ كۆرۈڭلار﴾ دېگەن ئايىتى كەرىمگە ئەمەل قىلغان ئاساستا پاسىق ئادەمنىڭ گۇۋاھلىقىنىڭ قوبۇل قىلىنمايدىغانلىقىغا ئىتتىپاق كەلگەن. شۇنداقلا ئۇنىڭ رىۋايەت قىلغان ھەدىسىمۇ قوبۇل قىلىنمايدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نامىدىن ھەدىس رىۋايەت قىلىش ئامانەت ۋە قەرزدۇر. پاسىقلىق ئۇ ئامانەتنى بۇزىۋېتىدۇ. چۈنكى پاسىقنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نامىدا يالغان سۆزلەش ئېھتىمالى بار.

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «پاسىقلىقى ئىسپاتلانغان ئادەمنىڭ يەتكۈزگەن ھەدىسلىرى ئۆلىمالارنىڭ بىرلىك قارىشى بىلەن باتىل بولىدۇ. چۈنكى ھەدىس ئامانەتتۇر. پاسىقلىق ئۇ ئامانەتنى بۇزۇپ قويىدىغان ئالامەتتۇر.»[①]

ئىمام جەسساس مۇنداق دەيدۇ: «اللە تائالانىڭ: ﴿ئېنىقلاپ كۆرۈڭلار﴾ دېگەن سۆزى پاسىق ئادەمنىڭ گۇۋاھلىقىنى شەرتسىز قوبۇل قىلماسلىقنى تەقەززا قىلىدۇ. چۈنكى ھەرقانداق گۇۋاھلىق خەۋەردۇر. شۇنىڭدەكلا ئۇنىڭ باشقا خەۋەرلىرىمۇ شەرتسىز قوبۇل قىلىنمايدۇ. بىز شۇنىڭ ئۈچۈن مۇنداق دەپ جاكارلايمىز: پاسىق ئادەمنىڭ گۇۋاھلىقى ھەق ـ ھوقۇقلارنىڭ ھېچ بىرىدە قوبۇل قىلىنمايدۇ. شۇنداقلا ئۇنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نامىدا يەتكۈزگەن ھەدىس ۋە خەۋەرلىرىمۇ قوبۇل قىلىنمايدۇ. دىن ئىشلىرىدىن بىرەر بەلگىلىمىنى ياكى بىرەر ھۆكۈمنى ئىسپاتلاشقا ۋە ياكى بىرەر ئىنسانغا قارشى ھەق ئىسپاتلاشقا ئالاقىدار بولغان ھەرقانداق خەۋەر قوبۇل قىلىنمايدۇ.»[②]

ئۆلىمالار پاسىق ئادەمنىڭ مۇئامىلە ئىشلىرىغا ئالاقىدار بولغان، باشقا بىرىگە گۇۋاھلىق بولمايدىغان ئىشلار ھەققىدىكى خەۋىرىنى قوبۇل قىلىشنى بۇنىڭدىن مۇستەسنا دەپ قارىغان بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەتتۇر:

1 ـ ئۇنىڭ ئۆزىگە قارشى قىلغان ئىقرارىنى قوبۇل قىلىشقا بولىدۇ. مەسىلەن ئۇ: پالانىنىڭ مەندە يۈز تەڭگىسى بار دېسە، ئۇنىڭ بۇ سۆزى خۇددى كاپىرنىڭ بۇ ھەقتىكى سۆزى قوبۇل قىلىنغىنىغا ئوخشاش قوبۇل قىلىنىدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ ئۈستىدە باشقىلارنىڭ ھەققى بارلىقىنى ئىقرار قىلىشىدا ئادىللىق شەرت قىلىنمايدۇ.

2 ـ ئۇنىڭ ھەدىيە ۋە ۋەكىللىك قىلىش ھەققىدىكى سۆزى قوبۇل قىلىنىدۇ. مەسىلەن ئۇ: پالانى بۇ سوغىنى ساڭا ھەدىيە قىلدى دېسە، ئۇ سوغىنى قوبۇل قىلىش ۋە ئېلىش دۇرۇس بولىدۇ. شۇنداقلا ئۇ: مېنى پالانى بۇ قۇلنى سېتىپ قويۇشقا ۋەكىل قىلدى دېسە، ئۇنىڭدىن ئۇ قۇلنى سېتىپ ئېلىش دۇرۇس بولىدۇ.

[①] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 16 ـ جىلد، 312 ـ بەت.
[②] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 398 ـ بەت.

www.munber.org

3 ـ شۇنداقلا ئۇنىڭ كىرىشكە ئىزنى بېرىش ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان سۆزى قوبۇل قىلىنىدۇ. مەسىلەن بىر ئادەم كىرىشكە ئىزنى سورىسا، ئۇ ئۇنىڭغا: كىرگىن دېسە، ئۇنىڭ بۇ سۆزىدە ئادىللىق شەرت قىلىنمايدۇ. مۇئامىلە ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىدە باشقا بىرىگە گۇۋاھلىق بېرىدىغان ئىشلا بولمىسا، ئۇنىڭ خەۋىرىنى قوبۇل قىلىش مۇشۇ شەكىلدە بولىدۇ.

ئۆلىمالار ئۇنىڭ نىكاھقا ئىگىدارچىلىق قىلىش ئىشىدا مۇنداق ئوخشىمىغان قاراشلارغا كەلگەن:

ئىمام شافىئىي ۋە باشقىلار مۇنداق دەپ قارايدۇ: پاسىق ئادەم نىكاھقا ئىگىدارچىلىق قىلالمايدۇ، چۈنكى ئۇ نىكاھ ئىشلىرىنى ياخشى ئىدارە قىلمايدۇ. ئۇ پاسىق بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆزى ئىگە بولغان ئايالنىڭ نىكاھ ئىشىغا زىيان سېلىپ قويىدۇ.

ئىمام ئەبۇ ھەنىفە ۋە مالىك مۇنداق دەپ قارايدۇ: پاسىق ئادەمنىڭ نىكاھ ئىشىغا ئىگىدارچىلىق قىلىشى دۇرۇس بولىدۇ، چۈنكى ئۇ، ئۇ ئايالنىڭ پۇل ـ مېلىغا ئىگە بولىدۇ. شۇڭا ئۇ، ئادىل ئادەمگە ئوخشاش، ئۇنىڭ ئىپپەت نومۇسىغا ئىگە بولالايدۇ. گەرچە ئۇ پاسىق بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ كۈندەشلىكى مۇكەممەل بولۇپ، ئۆزىگە مەھرەم بولغان ئايالنى بۇ كۈندەشلىكنىڭ كۈچى بىلەن ھىمايە قىلىدۇ، ئۇنىڭ پۇل ـ مېلىنى سەرپ قىلىدۇ، ھۆرمىتىنى قوغدايدۇ. ئۇ ئۇنىڭ پۇل ـ مېلىنى سەرپ قىلىشقا ئىگە بولغان ئىكەن، نىكاھ ئىشىغا ئىگە بولۇشى تېخىمۇ ئەلادۇر[①].

بىدئەت پەيدا قىلغۇچىغا كەلسەك، ئۇ پاسىق بولۇپ، ئۇنىڭ پاسىقلىقى ئېتىقادسەۋەبىدىن بولغان. ئۇ، مەسىلىلەر ھەققىدىكى دەلىللەرنى جەبرىيە ۋە قەدەرىيەپىرقىلىرىغا ئوخشاش بۇرمىلاپ چۈشەندۈرىدۇ. مۇنداق ئادەم ئوچۇق بىدئەت پەيدا قىلغۇچى دەپ ئاتىلىدۇ. ئىمام شافىئىيغا (اللّٰه ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) ئوخشاش فىقھى قائىدىلىرىنى تۈزگۈچى ئىماملاردىن بىر قىسمى ئۇنىڭ گۇۋاھلىقىنىمۇ، رىۋايەت قىلغان ھەدىسىنىمۇ رەت قىلىدۇ. يەنە بىر قىسمى ئۇنىڭ گۇۋاھلىقىنىمۇ، رىۋايەت قىلغان ھەدىسىنىمۇ قوبۇل قىلىدۇ. ھەنەفىي مەزھەبىدىكىلەر بۇ مەسىلىنى ئايرىپ چۈشەندۈرۈپ مۇنداق دەيدۇ: «ئۇنىڭ گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنىدۇ، رىۋايىتى قوبۇل قىلىنمايدۇ. چۈنكى دىن سەۋەبى بىلەن بىدئەت پەيدا قىلغۇچىنىڭ ئۆز خاھىشىنى كۈچلەندۈرۈشى ۋە كىشىلەرنى ئۇنىڭغا چاقىرىشى يىراق ئەمەس. شۇڭا ئۇنىڭ رىۋايىتىنى رەت قىلىمىز، گۇۋاھلىقىنى رەت قىلمايمىز. چۈنكى ئۆز پىكرىگە دەۋەت قىلىش دەلىل كەلتۈرۈشنى تەلەپ قىلىدۇ. شۇڭا ئۇنىڭ رىۋايىتىگە ئىشەنگىلى بولمايدۇ.» بۇ قاراش فىقھى ۋە ھەدىس ئۆلىمالىرىنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ قارىشىدۇر[②].

تۆتىنچى ھۆكۈم

[①] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئۇ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 16 ـ جىلد، 312 ـ بەت.
[②] بۇ مەسىلىنى تەپسىلى كۆرۈش ئۈچۈن ئىمام ئەلۇسىنىڭ «رووھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 26 ـ جىلد، 147 ـ بەتكە قاراڭ.

پاسىقنىڭ باشلىق بولۇشى دۇرۇسمۇ؟

ئىبنۇل ئەرەبى (الله ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) مۇنداق دەيدۇ: «ھەيران قالارلىقى شۇكى، ئىمام شافىئىي ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاش ئىماملار پاسىقنىڭ ئىمام بولۇشىنى دۇرۇس دەپ قارايدۇ. بىر تال دانچىلىك مالغا ئىشەنگىلى بولمايدىغان ئادەمگە تاغدەك قەرز ئۈچۈن ئىشىنىش قانداقمۇ دۇرۇس بولسۇن؟! بۇ مەسىلە ئەسلىدە كىشىلەرگە ئىمام بولۇپ ناماز ئوقۇيدىغان باشلىقلارغا قارىتىلاتتى. لېكىن ئۇلاردىن دىنلىرى بۇزۇلغان، ئۇلارنىڭ ئارقىدا تۇرۇپ ناماز ئوقۇشنى تەرك ئېتىش مۇمكىن بولمىغان ۋە ئۇلارنى ئەمەلدىن ئېلىپ تاشلىۋېتىشمۇ مۇمكىن بولمىغان بىر مەزگىللەردە، ئۇلار بىلەن ياكى ئۇلارنىڭ ئارقىدا تۇرۇپ ناماز ئوقۇلۇپ كەلدى. ئوسمان: «ئىنسانلار قىلىدىغان ئەڭ ياخشى ئەمەل نامازدۇر. ئەگەر باشلىقلار ياخشى ئىش قىلسا، سەنمۇ ياخشى قىلغىن، ئەگەر ئۇلار يامان ئىش قىلسا، سەن ئۇلارنىڭ يامانلىقىدىن يىراق تۇرغىن» دېگەن. ئاندىن كېيىنكى كۈنلەردە كىشىلەر باشلىقلاردىن قورقۇپ ئۇلار بىلەن بىرلىكتە ناماز ئوقۇغان بولسا، نامىزىنى خالىس الله ئۈچۈن قايتا ئوقۇيدىغان بولدى. بەزىلەر باشلىقلار بىلەن ئوقۇغان شۇ نامىزىنى ھېساب قىلىدىغان بولدى.

مەن: ئۇلار نامىزىنى قايتا ئوقۇشى كېرەك دەيمەن. ھېچكىمنىڭ ئۆزى رازى بولمايدىغان ئىماملارنىڭ ئارقىدا تۇرۇپ ناماز ئوقۇشنى تاشلىشى توغرا ئەمەس. لېكىن ئۇ ئىچىدە نامىزىنى قايتا ئوقۇيدۇ. بۇ باشقىلارغا تەسىر يەتكۈزمەيدۇ، دەپ قارايمەن.

ئەمما ئۇنىڭ ھۆكۈملىرىگە كەلسەك، ئەگەر ئۇ ۋالىي بولسا، ئۇنىڭ ھەققە مۇۋاپىق بولغان ھۆكۈملىرى ئىجرا قىلىنىدۇ. ھەققە مۇۋاپىق بولمىغان ھۆكۈملىرى رەت قىلىنىدۇ. ئۇ ئىجرا قىلغان ھۆكۈمنى ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا بۇزۇشقا بولمايدۇ. بۇ قاراشتىن باشقا رىۋايەت قىلىنغان ئەسەرلەرگە ياكى قاراشلارغا قاراپ قالماڭلار. بۇ ھەقتە سۆز ناھايىتى كۆپتۇر. ھەق بولسا ئاشكارىدۇر[1].

بەشىنچى ھۆكۈم

ئىسلام ھاكىمىيىتىگە قارشى چىققانلار بىلەن ئۇرۇش قىلىش ۋاجىپمۇ؟

كۆپچىلىك ئۆلىمالار مۇنداق دەپ قارايدۇ: خەلىپىگە ياكى مۇسۇلمانلاردىن بىرىگە قارشى چىققانلار بىلەن ئۇرۇش قىلىش ۋاجىپ. لېكىن ئۇلارنى بىرلىشىشكە، سۈلھىگە ۋە ئارىنى تۈزەشكە پايدىلىق بولغان يولغا مېڭىشقا دەۋەت قىلىش لازىم. ئەگەر ئۇلار يەنىلا قارشىلىق قىلىشتا چىڭ تۇرسا، الله تائالانىڭ: ﴿ئۇلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەپ قويۇڭلار، ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرى ئىككىنچىسىگە تاجاۋۇز قىلسا، تاجاۋۇز قىلغۇچى تاكى الله نىڭ ھۆكمىگە قايتقانغا قەدەر (يەنى تاجاۋۇزنى توختاتقانغا قەدەر) ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇڭلار﴾ دېگەن سۆزىگە ئەمەل قىلغان ئاساستا ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلىش ۋاجىپ بولىدۇ.

[1] ئىمام ئىبنۇل ئەرەبىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 16 ـ جىلد، 312 ـ بەت.

www.munber.org

ئۆزلىرىنى بىلمىلىك دەپ دەۋا قىلىدىغان بىر قىسىم كىشىلەر مۆمىنلەر ئىچىدىن ھاكىمىيەتكە قارشى چىققانلار بىلەن ئۇرۇش قىلىش دۇرۇس ئەمەس دەپ قارايدۇ. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «مۆمىننى تىللاش پاسىقلىقتۇر. ئۇنىڭغا ئۇرۇش ئېچىش كۇفرىدۇر»[1] دېگەن سۆزىنى دەلىل قىلىشىدۇ.

بۇ ھەدىس ئۇلار ئۇچۇن دەلىل بولۇپ تۇرالمايدۇ. چۈنكى قۇرئان كەرىم تاجاۋۇزچى مۆمىنلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇغان تۇرسا، بۇنىڭغا ئوخشىغان ھەدىس الله تائالانىڭ ھۆكمىنى بىكار قىلىش ئۇچۇن قانداقمۇ دەلىل بولالايدۇ؟

قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت مۆمىنلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلىشنى توسقۇچى كىشىنىڭ قارىشىنىڭ خاتالىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئەگەر تاجاۋۇزچى مۆمىنگە قارشى ئۇرۇش قىلىش كۇفرى بولىدىغان بولسا، ئەلۋەتتە الله تائالا كۇفرىغا بۇيرۇغان بولۇپ قالاتتى. الله تائالا مۇنداق قىلىشتىن پاكتۇر. ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىسلام دىنىدىن چىقىپ كەتمىگەن لېكىن زاكات بەرگىلى ئۇنىمىغان كىشىلەر بىلەن ئۇرۇش قىلغان ۋە ئەسكەرلىرىنى قېچىپ كەتكەنلەرنىڭ ئارقىدىن قوغلىماسلىققا، يارىدارلارنى ئۆلتۈرمەسلىككە، مال ـ مۈلكلىرىنى ئولجا ئالماسلىققا بۇيرۇغان. كاپىرلارنىڭ ھۆكمى بولسا، دەل بۇنىڭ ئەكسىچە بولىدۇ.»[2]

ئىمام تەبەرى مۇنداق دەيدۇ: «ئىككى پىرقىنىڭ ئارىسىدا چىققان ھەر بىر ئىختىلاپتىن يىراق تۇرۇش ۋە ئۆيدىن تالاغا چىقماسلىق ۋاجىپ بولسا ئىدى، جىنايەت جازالىرى ئىجرا قىلىنمىغان، خاتالىقلار خاتا دېيىلمىگەن بولاتتى، مۇناپىقلار ۋە بۇزۇق كىشىلەر مۇسۇلمانلارغا قارشى گۇرۇھ تەشكىللەپ، ئۇلارنىڭ مال ـ مۈلكلىرىدىن الله ھارام قىلغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىنى ھالال ساناشقا، ئۇلارنىڭ ئاياللىرىنى ئولجا ئېلىشقا، قانلىرىنى تۆكۈشكە ئەلۋەتتە يول تاپقان، مۇسۇلمانلار بولسا ئۇلارغا قول ئۇزارتمىغان بولاتتى. مۇنداق قىلىش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئاراڭلاردىكى ھاماقەت كىشىلەرنىڭ قوللىرىنى تۇتۇۋېلىڭلار» دېگەن سۆزىگە خىلاپتۇر.»[3]

كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ دەلىللىرى

كۆپچىلىك ئۆلىمالار تاجاۋۇزچى مۆمىنلەرگە قارشى ئۇرۇش قىلىشنىڭ ۋاجىپلىقى ئۈچۈن بىرقانچە دەلىل كەلتۈرگەن بولۇپ، ئۇنى تۆۋەندە قىسقىچە بايان قىلىپ ئۆتىمىز:

1 ـ الله تائالا: ﴿تاجاۋۇز قىلغۇچى تاكى الله نىڭ ھۆكمىگە قايتقانغا قەدەر (يەنى تاجاۋۇزنى توختاتقانغا قەدەر) ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇڭلار...﴾ دېدى.

2 ـ «ئاخىر زامان بولغاندا ياش قورامىغا يەتمىگەن، ئەقلى كەمتۈك بىر تۈركۈم كىشىلەر چىقىدۇ. ئۇلار يەر يۈزىدىكى ئەڭ ياخشى سۆزلەرنى قىلىدۇ، قۇرئان ئوقۇيدۇ.

[1] ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، تىرمىزى ۋە نەسائى رىۋايەت قىلغان.
[2] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 16 ـ جىلد، 317 ـ بەت.
[3] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 16 ـ جىلد، 317 ـ بەتتىن نەقىل قىلىنغان.

ئۇلارنىڭ ئىمانى كېكىردەكلىرىدىن ئۆتمەيدۇ. ئۇلار دىنىدىن خۇددى ئوقيا ئوقنى كىرىچىدىن چىقىپ كەتكەندەك چىقىپ كېتىدۇ. ئۇلارنى قەيەردە ئۇچراتساڭلار شۇ يەردە ئۆلتۈرۈڭلار. ئۇلارنى ئۆلتۈرگەن كىشىگە ئۇلارنى ئۆلتۈرگەنلىك ئۈچۈن قىيامەت كۈنى اللە نىڭ دەرگاھىدا كاتتا ئەجىر بار»[①] دېگەن ھەدىس.

3 ـ «كەلگۈسىدە ئۈممىتىم ئىچىدە ئىختىلاپ ۋە تەپرىقىچىلىك بولىدۇ. بىر قىسىم كىشىلەر ياخشى سۆزلەيدۇ، يامان ئىش قىلىدۇ. ئۇلار دىنىدىن خۇددى ئوقيا ئوقنى كىرىچىدىن چىقىپ كەتكەندەك چىقىپ كېتىدۇ. ئۇلار دىنغا قايتالماي مۇرتەد بولۇپ كېتىدۇ. ئۇلار ئىنسانلار ئىچىدىكى ئەڭ يامان ۋە ناچار ئەخلاقلىق كىشىلەردۇر. ئۇلارنى ئۆلتۈرگەن كىشى ئۈچۈن ياكى ئۇلار ئۆلتۈرۈۋەتكەن كىشى ئۈچۈن خۇش بېشارەت بولسۇن» بۇ ھەدىسنى ئاڭلىغان ساھابىلار: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇلارنىڭ ئالامىتى نېمە؟ دەپ سورايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇلارنىڭ ئالامىتى چېچىنى چۈشۈرۈش» دەپ جاۋاب بېرىدۇ[②].

4 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەممار ھەققىدە مۇنداق دېگەن: «ئۇنى تاجاۋۇزچى پىرقە ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ.»

مانا بۇ ھەدىسلەر تاجاۋۇزچى مۆمىنلەرگە، ئۆزلىرىنىڭ خاتا ئەقىدىلىرى ئۈستىدە چىڭ تۇرۇپ بۆلگۈنچىلىك قىلغۇچى گۇناھكارلارغا ۋە ئازغۇنلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىشنىڭ ۋاجىپلىقىنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

جەسساس مۇنداق دەيدۇ: «تاجاۋۇزچى مۆمىنلەرنى تاجاۋۇزچىلىق ھەرىكىتىدىن قىلىچتىن باشقا نەرسە ياندۇرالمىغان ھالەتتە ئۇلارغا قارشى قىلىچ بىلەن ئۇرۇش قىلىشنىڭ ۋاجىپلىقى ھەققىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى ئىختىلاپ قىلمىغان. ئۇلارغا قارىمامسەنكى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى خاۋارىجلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىشنى توغرا دەپ قارىغان. ئەگەر ئۇلار خاۋارىجلارغا قارشى ئۇرۇشنى توغرا تاپماي جىم ئولتۇرغان بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە خاۋارىجلار ئۇلارنى ئۆلتۈرگەن، بالىلىرىنى ۋە ئاياللىرىنى ئولجا ئالغان بولاتتى ئەمەسمۇ؟ ئەگەر بىرى: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىدىن سەئد، ئۇسامە ئىبنى زەيد، ئىبنى ئۆمەرگە ئوخشاش بىر قىسىم ساھابىلار ئەلى بىلەن بىرلىكتە ئۇرۇش قىلىشقا چىقمىغانغۇ؟ دېسە، ئۇنىڭغا مۇنداق جاۋاب بېرىلىدۇ: ئۇلار ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇرۇشقا چىقمىدى... چۈنكى ئۇلار تاجاۋۇزچى پىرقىگە قارشى ئۇرۇش قىلىشنى توغرا تاپمايتتى. ئۇلارنىڭ ئۇرۇشقا چىقماسلىقى: خەلىپە ئۇرۇش قىلىشقا ئۆز يېنىدىكى كىشىلەر بىلەن كۇپايە قىلىدۇ، ئۇ بىزنىڭ ئۇرۇشقا چىقىشىمىزدىن بىھاجەتتۇر دەپ قارىغانلىقىدىن بولۇشىمۇ مۇمكىن. شۇڭا ئۇلار ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە ئۇرۇشقا چىقماسلىقنى دۇرۇس دەپ قارىغان. قارىمامسەنكى، ئۇلار خاۋارىجلارغا قارشى ئۇرۇش

---

① ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئەبۇ داۋۇد ۋە نەسائى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان.

② ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى، نەسائى ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان. ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 400 ـ بەت.

www.munber.org

قىلىشقا چىقمىدى. ئۇلار خاۋارىجلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىش ۋاجىب بولمايدۇ، دەپ قارىغانلىقتىن ئەمەس، بەلكى ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىدىغان يېتەرلىك كىشىلەرنىڭ بولغانلىقىدىن ئۆزلىرىنى ئۇلارغا قارشى ئۇرۇشقا چىقىشنى بىھاجەت دەپ قارىغان.»[①]

ئالتىنچى ھۆكۈم

تاجاۋۇزچى پىرقىنىڭ مال - مۈلكى مۇسۇلمانلار ئۈچۈن غەنىمەت بولامدۇ؟

ئۆلىمالار: تاجاۋۇزچى پىرقىنىڭ مال - مۈلكى مۇسۇلمانلار ئۈچۈن غەنىمەت بولامدۇ؟ ياكى سۈلھى تۈزگەن ۋە ئۇرۇش تۈگىگەندىن كېيىن ئۇلارغا قايتۇرۇلۇپ بېرىلەمدۇ؟ دېگەن ھۆكۈمدە بىر نەچچە خىل قاراشلارغا كەلدى.

1 - مۇھەممەد ئىبنى ھەسەن شەيبانى[②] مۇنداق دەيدۇ: «ئۇلارنىڭ مال - مۈلكى غەنىمەت بولمايدۇ. پەقەت ئۇلار ئۈستىدىن غەلىبە قىلغان ۋاقىتتا ئۇلارنىڭ قوراللىرى ۋە ئاتلىرى بىلەن ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن پايدىلىنىشقا بولىدۇ. ئۇرۇش تۈگىگەندىن كېيىن ئۇلارنىڭ قورال - ياراقلىرى ۋە مال - مۈلكى ئۇلارغا قايتۇرۇپ بېرىلىدۇ.»

2 - ئەبۇ يۈسۈف مۇنداق دەيدۇ: «تاجاۋۇزچى پىرقىنىڭ قولىدىكى قورال - ياراق ۋە مال - مۈلكلەر غەنىمەت بولۇپ، بەشىنىڭ بىرى دۆلەت خەزىنىسىگە تاپشۇرۇلىدۇ، قالغىنى ماجاھىدلارغا تەقسىم قىلىپ بېرىلىدۇ.»

3 - ئىمام مالىك مۇنداق دەيدۇ: «ئۇلارنىڭ خوتۇن - بالىلىرى ۋە مال - مۈلكى ئولجا ئېلىنمايدۇ.» ئىمام شافىئىيمۇ مۇشۇ قاراشتا.

ئەبۇ يۈسۈفنىڭ دەلىلى

ئۇلار تاجاۋۇزچى ۋە ئىسيانكارلاردۇر. شۇڭا ئۇلارنىڭ مال - مۈلكى غەنىمەت ئېلىنىپ مۇسۇلمانلار ئارىسىدا تەقسىم قىلىپ بېرىلىدۇ.

كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ دەلىلى

ئۇلارنىڭ تاجاۋۇزچىلىق ھەرىكىتى ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىشنى ھالال قىلىدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ مال - مۈلكىنى ۋە خوتۇن - بالىلىرىنى ھالال قىلمايدۇ. چۈنكى ئۇلار كاپىرلار ئەمەس. ئۇلار پەقەت تاجاۋۇزچى ياكى ئىتائەتتىن چىققۇچى پاسىق مۆمىنلەردۇر. ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىش ئۇلارنى مۇسۇلمانلار سېپىگە قايتۇرۇپ كېلىش ئۈچۈندۇر.

ئۇلار ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنۇ رىۋايىتىنى دەلىل قىلىدۇ. خاۋارىجلار ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئەيىبلىگەن چاغدا، ئەلى مۇنداق دېگەن: «سىلەر ئانائىلار ئائىشەنى ئولجا

---

① ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 - جىلد، 401 - بەت.

② ئۇ ئىمام ئەبۇ ھەنىفەنىڭ (الله ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) شاگىرتى ئۇ ۋە ئەبۇ يۈسۈف ئىككىسى «ساھىبانى» دەپ ئاتىلىدۇ.

ئېلىپ، ئاندىن ئۇنى باشقا دىدەكلەرنى ھالال سانىغانىدەك ھالال سانىماقچىمۇ؟ ئەگەر ئۇنداق قىلساڭلار كاپىر بولىسىلەر.»[1]

ئۇلار يەنە ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەرنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن رىۋايەت قىلغان مۇنۇ ھەدىسىنى دەلىل قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ئى ئابدۇللاھ! بۇ ئۈممەت ئىچىدە تاجاۋۇزچىلىق ھەرىكىتى قىلغان كىشىلەر ھەققىدە الله نىڭ قانداق ھۆكمى بارلىقىنى بىلەمسەن؟ دەيدۇ. ئابدۇللاھ: بۇنى الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلىدۇ، دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «يارىدارلىرى ئۆلتۈرۈلمەيدۇ، ئەسىرلىرى ئۆلتۈرۈلمەيدۇ، قېچىپ كەتكەنلەر قوغلانمايدۇ، غەنىمەتلىرى تەقسىم قىلىنمايدۇ» دەيدۇ[2].

قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «بىزنىڭ مەزھىبىمىزدە ئەمەل قىلىنىۋاتقان ھۆكۈم شۇكى، ساھابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلغاندا قېچىپ كەتكەنلەرنى قوغلىمايتتى، يارىدارلارنى ئۆلتۈرمەيتتى، ئەسىرلەرنى ئۆلتۈرمەيتتى، ھېچكىمگە كاپالەت بەرمەيتتى، مال ـ مۈلككە چېقىلمايتتى. ئۇلار بىز ئۈچۈن ئۈلگىدۇر.»[3]

كۆچلۈك قاراش

توغرىسى كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ قارىشىدۇر. چۈنكى ئۇلار كاپىرلار ئەمەس. ئەگەر بىز ئۇلارنىڭ مال ـ مۈلكىنى ۋە خوتۇن ـ بالىلىرىنى ئولجا ئالساق، ئۇلار بىزگە قارشى بىرلىشىۋالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنى مۇسۇلمانلار سېپىگە قايتۇرۇشقا مۇمكىن بولمايدۇ.

ساھابە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار ئارىسىدا يۈز بەرگەن ۋەقە ھەققىدىكى ناھايىتى مۇھىم بىر نۇقتا:

ئەللامە قۇرتۇبى (الله ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) مۇنداق دەيدۇ: «ساھابىلاردىن ھېچكىمگە بىرەر خاتالىقنى كەسكىن قىلىپ نىسبەت بېرىش دۇرۇس بولمايدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەممىسى قىلغان ئىشلىرىدا ئىجتىھاد قىلغان ۋە الله تائالانىڭ رازىلىقىنى ئىزدىگەن. ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىز ئۈچۈن يېتەكچىدۇر. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يۈز بەرگەن جېڭگى ـ جېدەللەردىن تىلىمىزنى قەتئىي ساقلىشىمىز كېرەك. ئۇلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا سۆھبەتداش بولغانلىقى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلارنى تىللاشتىن توسقانلىقى، الله تائالانىڭ ئۇلارنى مەغپىرەت قىلغانلىقى ۋە ئۇلاردىن رازى بولغانلىقىنى خەۋەر قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ پەقەت ياخشى ئىش ـ ئىزلىرىنى تىلغا ئېلىشىمىز كېرەك.

ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەرخىل رىۋايەت يوللىرى بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «تەلھە يەر يۈزىدە مېڭىپ يۈرگەن شەھىدتۇر» دېگەن سۆزى رىۋايەت قىلىنغان. ئەگەر ئۇ قاتناشقان ئۇرۇش ئىسيانكارلىق بولىدىغان بولسا ئىدى، ئۇ شۇ ئۇرۇشتا ئۆلتۈرۈلۈش بىلەن

[1] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 402 ـ بەت.
[2] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 16 ـ جىلد، 320 ـ بەت.
[3] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 16 ـ جىلد، 320 ـ بەت.

www.munber.org

شەھىد بولمىغان بولاتتى. چۈنكى شەھىدلىك پەقەت ئىتائەتمەنلىك بىلەن قىلىنغان ئۇرۇشتا ئۆلتۈرۈلگەندە بولىدۇ.

بۇنى كۆرسىتىدىغان يەنە بىر دەلىل شۇكى، زۇبەيرنىڭ قاتىلىنىڭ دوزاختا كىرىدىغانلىقى ھەققىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «سەفىييەنىڭ ئوغلى (زۇبەير)نىڭ قاتىلىنىڭ دوزاختا بولىدىغانلىقىدىن خۇش خەۋەر تاپقىن» دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان. ئەمەلىيەت شۇنداق ئىكەن، تەلھە بىلەن زۇبەيرنىڭ ئىسيانكار ئەمەسلىكى، ئۇلارنىڭ ئەلگە قارشى ئۇرۇشقا قاتنىشىش بىلەن گۇناھكار بولۇپ قالمىغانلىقى ئىسپاتلىنىدۇ. ئۆلىمالاردىن بىرى ساھابىلار ئارىسىدا چىققان ئىچكى ئۇرۇشتا تۆكۈلگەن قان ھەققىدە سورالغاندا، ئۇ: ﴿ئۇلار ئۆتكەن بىر ئۈممەتتۇر، ئۇلارنىڭ ئەمەللىرى (نىڭ ساۋابى) ئۆزلىرى ئۈچۈندۇر. سىلەرنىڭ ئەمەللىرىڭلار (نىڭمۇ ساۋابى) ئۆزەڭلار ئۈچۈندۇر، ئۇلارنىڭ قىلمىشىغا سىلەر جاۋابكار ئەمەس﴾[1] دېگەن ئايەت بىلەن جاۋاب بەرگەن.»[2]

ئايەتلەر كۆرسەتدىغان ئەھمىيەتلىك نۇقتىلار

1 - يەتكۈزۈلگەن خەۋەرلەرنى ئېنىقلاپ كۆرۈش، الله قا ئىتائەت قىلىشتىن چىققان پاسىقنىڭ يەتكۈزگەن خەۋىرىگە ئىشەنمەسلىك كەتمەسلىك لازىم.

2 - خەۋەرنى ئاڭلاپلا ھۆكۈم قىلىۋەتمەستىن، كىشىلەرگە زۇلۇم قىلىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ھۆكۈم قىلىشنى بىر مەزگىل كېچىكتۈرۈش زۆرۈردۇر.

3 - مۆمىنلەر ھەرقانداق ئىشتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا مۇراجىئەت قىلىشى لازىم. ئىمان ئەھلىدىن ھېچكىمنىڭ بىرەر ئىشقا ئۆزلۈكىسىز[3] ھۆكۈم قىلىشى دۇرۇس ئەمەس.

4 - مۆمىنلەر پىرقىلىرى ئارىسىدا جەڭگى - جېدەل چىققان چاغدا مۇسۇلمانلار سېپىنىڭ بۆلۈنۈپ كەتمەسلىكى ۋە ئۇلارنىڭ كۈچىنىڭ پارچىلىنىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەش ۋاجىپتۇر.

5 - مۆمىنلەردىن بولغان ئىككى پىرقىنىڭ بىرى يەنە بىرىگە تاجاۋۇز قىلغان ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەش مۇمكىن بولمىغان چاغدا بۇ پىتنىنى قىلىچنىڭ بىسى بىلەن كۆمۈپ تاشلاش ۋاجىپ بولىدۇ.

6 - مۆمىنلەر قېرىنداش بولۇپ، ئۇلارنى ئەقىدە ۋە ئىمان ئالاقىسى بىرلەشتۈرىدۇ. بۇ ئالاقە نەسەب ۋە قانداشلىق ئالاقىسىدىن كۈچلۈكتۇر.

---

[1] سۈرە بەقەرە، 134 - ئايەت.

[2] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 16 - جىلد، 322 - بەت.

[3] ئۇنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن ئۇنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن سۈننەتلىرىگە مۇراجىئەت قىلىنىدۇ.

7 ـ ئىسلام ئۈممىتىنىڭ بىرلىكىنى ساقلاپ قېلىش ۋە ئاجىز كىشىلەرگە زۇلۇم قىلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئىسيان كۆتۈرگۈچىلەرگە قارشى تۇرۇش مۆمىنلەرگە ۋاجىپتۇر.

ئايەتلەرنىڭ ھېكمىتى

ئىسلام دىنى مۆمىنلەرنى دۈشمەنلىرى قۇرغان تۇزاقلاردىن يىراق بولۇش ئۈچۈن ئۆزلىرىگە يېتىپ كەلگەن ھەر بىر خەۋەرنى ئېنىقلاپ كۆرۈشكە، مۆمىنلەرنىڭ ھەر بىر ئىشىدا ئېھتىياتچان بولۇشقا، ھوشيار تۇرۇشقا ۋە ئۇلارنىڭ ئىشلىرىدا پاكىتقا تايىنىشقا چاقىرىدۇ. قانچىلىغان ئۇرۇش ماجرالار بىر قىسىم بۇزۇق نىيەتلىك پاسىق ئادەملەرنىڭ يەتكۈزگەن يالغان خەۋىرى تۈپەيلىدىن چىققان ـ ھە! ئىسلام ئۈممىتىگە ياخشىلىقنى خالىمايدىغان، مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىكىنى بۇزۇش، ھەمدە ئۇلارنىڭ ساپلىقىغا ۋە خۇشاللىقىغا داغ تەككۈزۈش ئۈچۈن ئۇلارغا پەقەت يامانلىق، بالايى ئاپەت ۋە پىتنە پاساتلارنىڭ يېتىشىنىلا خالايدىغان ھىيلىگەر بەتنىيەت كىشىلەرنىڭ كۈشكۈرتۈشى بىلەن ئەۋجىگە چىققان ئۇرۇشلار تۈپەيلى قانچىلىغان قانلار ناھەق تۆكۈلدى ـ ھە!

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنى مۆمىنلەرنى ھەرقانداق خەۋەرنى ئېنىقلاپ كۆرۈشتىن، بولۇپمۇ پاسىق ئادەمنىڭ خەۋىرىنى ئېنىقلاپ كۆرۈشتىن ئىبارەت ئېسىل پەزىلەتكە بۇيرۇيدۇ. چۈنكى پاسىق ئادەم دىنغا توغرا دۇرۇس ھۆرمەت قىلمايدۇ، يالغان سۆزى ۋە توقۇپ چىققان بوھتانىدىن كېلىپ چىقىدىغان ئېغىر زىيانلارغا، جەمئىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى بۇزىدىغان يامان ئاقىۋەتلەرگە پەرۋا قىلمايدۇ. ئۇنىڭ شۇم خەۋىرى گۇناھسىز كىشىلەرنىڭ ھاياتىنى ھالاكەتكە ئىتتىرىدىغان ناھايىتى چوڭ پاجىئەگە ئېلىپ بېرىشىمۇ مۇمكىن. ۋەلىد ئىبنى ئۇقبەنىڭ قىسسىسىدىمۇ، ئەگەر الله تائالا ۋەھيى نازىل قىلىش ئارقىلىق ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا بىلدۈرمىگەن بولسا ئىدى، شۇنداق بىر يامان ئاقىۋەت كېلىپ چىقىشقا تاس قالغان ئىدى. خەۋەرنى ئېنىقلاپ كۆرۈش گۇناھسىز كىشىلەرنىڭ قېنىنى ساقلاپ قالدۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىكىنى ھىمايە قىلدۇ.

ئىسلام دىنى يەنە زۇلۇمغا ۋە ئىسيانكارلىققا، مەيلى ئۇنىڭ مەنبەسى نېمە بولۇشتىن قەتئىينەزەر قارشى تۇرۇشقا بۇيرۇيدۇ. ئۇرۇشۇپ قالغان پىرقىلەرنىڭ، جەڭگى ـ جېدەل قىلغان گۇرۇھلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەشكە چاقىرىدۇ. ئەگەر سۈلھى مەنپەئەت قىلمىسا، سۈلھىگە چاقىرىش نەتىجە بەرمىسە، قىلىچ ھەق ـ ناھەقنى ئايرىيدىغان ھۆكۈمرانلىق ئورنىغا ئۆتۈپ، تاجاۋۇزچى پىرقە تاكى الله نىڭ دىنىغا قايتقانغا، توغرا يولىنى تاپقانغا قەدەر ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش ئېلىپ بېرىلىدۇ.

www.munber.org

ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىنى ھەر تۈرلۈك جېدەل - ماجىرادىن، پارچىلىنىشتىن، ئىسلام ئۈممىتىگە پەقەت يامانلىقى ۋە بالايى ئاپەتلا يېتىپ كېلىدىغان بۆزۈق خاھىشلارنىڭ ئارقىغا كىرىپ كېتىشتىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئۇنى ھەقىقىي تۈردە قوغدىيالايدىغان شەرئەت بەلگىلىمىسىنى ھېكمەتلىك تۈتقا ۋە ئاساسىي قائىدە قىلىپ بېكىتىدۇ.